

परिच्छेद-एक

परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि

विद्यार्थीले गरेका वा देखाएका विविध उपलब्धिलाई सूचीकृत गरी मूल्याङ्कनको आधार तयार पार्ने कार्य नै कार्यसञ्चयिका हो । विगत १५ वर्षदेखि यस प्रक्रियालाई निरन्तर मूल्याङ्कन गर्ने उद्देश्यका लागि प्रयोग गरिँदै आएको छ । विद्यार्थीको दैनिक क्रियापलाप, कक्षाकोठाको विधि शैक्षणिक उपलब्धिलाई सूचीकृत गरी मूल्याङ्कनको प्रयोजनका लागि यसको उपयोग हुँदै आएको छ । यो विद्यार्थीको उपलब्धि अभिभावक सामू प्रस्तुत गरिने प्रगति वा मूल्याङ्कनको आधार पनि हो । विद्यार्थीलाई कक्षा चढाउने वा नचढाउने भन्ने निर्णयका लागि समेत विद्यालय तथा शिक्षकलाई यसले आधार प्रदान गर्दछ । यो तल्लो तहका विद्यार्थीका लागि मात्र नभई माथिल्लो तहका विद्यार्थीलाई समेत आफ्नो क्षमता र प्रयोगलाई परीक्षण गर्ने क्रममा प्रयोग हुने गर्दछ । कार्यसञ्चयिका विद्यालय तथा कलेज भर्ना, विद्यार्थी मूल्याङ्कन कार्य, शिक्षण मूल्याङ्कन कार्य र रोजगार, शिक्षण मूल्याङ्कन जस्ता पक्षमा समेत प्रयोग गरिन्छ (ज.ब.रा र साथिहरू, २०७०) ।

परीक्षा बाहेकका मूल्याङ्कनका अन्य साधनहरू अन्तर्गत कार्यसञ्चयिका पर्दछ । कार्यसञ्चयिका भनेको विद्यार्थीका कार्यहरूको उद्देश्यमूलक संग्रह हो । विद्यार्थीहरूले विभिन्न समयमा गरेका क्रियाकलाप वा उनीहरूले प्राप्त गरेका सिकाइ उपलब्धिहरूलाई व्यवस्थित रूपमा संग्रह गरी अभिलेखमा प्रत्येक विद्यार्थीको मुख्य-मुख्य कार्यहरू र उपलब्धिहरूको अलग-अलग फायल खडा गरी अभिलेख राख्ने गरिन्छ । यसरी प्रत्येक व्यक्ति को छुट्टाछुट्टै फायल खडा गरी राखिने हुदाँ कसै-कसैले यसलाई व्यक्तिगत विवरण पनि भन्ने गरेको पाइन्छ । हरेक विद्यार्थीले देखाएका हरेक कार्यहरू संग्रह गरेर राख्न सम्भव हुँदैन । त्यसैले यसमा विद्यार्थीले देखाएका उत्कृष्ट कार्यहरू अथवा त्यस्ता कार्य वा घटना राखिन्छ, जसले विद्यार्थीको सम्पूर्ण विशेषताहरू झल्काउन सकोस । विद्यार्थी अहिले कुन अवस्थामा छ ? उसले भविष्यमा के-के गर्न सक्छ ? आदि विभिन्न पक्ष र क्षेत्रसँग सम्बन्धित उपलब्धिहरूको व्यवस्थित मूल्याङ्कन नै कार्यसञ्चयिका हो । यो आफैँमा मूल्याङ्कन नभएर मूल्याङ्कनको एक महत्वपूर्ण साधनका रूपमा लिन सकिन्छ । यस किसिमको संग्रहले विद्यार्थीको निरन्तर मूल्याङ्कनलाई सहयोग गर्छ (अधिकारी २०७३)।

कार्यसञ्चयिकाको लागि फाइलिङ प्रक्रिया, अडियो टेप, भिडियो टेप, आदिको समेत प्रयोग गरिन्छ । कक्षाकोठाको वास्तविक शिक्षण प्रक्रियालाई यस्तो माध्यमद्वारा प्रदर्शन गरी नमूना शिक्षण गराउन सघाउ पुग्दछ । यसरी कार्यसञ्चयिकाले शिक्षकको शिक्षण कुशलता अभिवृद्धि गर्न समेत सघाउ पुऱ्याउँछ । कतिपय देशमा कार्यसञ्चयिका व्यवस्थित गर्ने निकायको समेत व्यवस्था गरिएको पाइन्छ । कार्यसञ्चयिकामा शिक्षण कार्यको भिडियो टेप गर्न, विद्यार्थीले गरेका विविध क्रियाकलाप, शिक्षकले देखाएका प्रतिक्रिया तथा यी पक्षले शिक्षामा देखाएको प्रतिछायाँ समेत देखाउन सकिन्छ । विद्यार्थीको विविध उपलब्धिलाई लामो समयसम्म फाइलिङ वा फोल्डरमा सङ्कलन गरी विश्लेषण गर्ने गरिन्छ । विद्यार्थीको कुन पक्षको मूल्याङ्कन गरिने हो त्यसको पहिचान वा निश्चित गरी त्यस पक्षको विस्तृत रूपमा लेखा राख्ने कार्य गरिन्छ ।

यस बारेमा Linn and Miller भन्छन् - "A student portfolios is a purposeful collection of pieces of students work portfolios are sometimes described as portfolios of a person's accomplishments."

Tom and Borich भन्छन् -" Portfolio assessment is based on the idea that a collect of a Learner's work throughout the year is one of the best ways to show both final achievements the effort put into getting there."(ज.ब.रा र साथीहरू, २०७०) ।

दैनिक शिक्षण सिकाइ कार्यकलाप सम्पादन गर्ने सिलसिलामा विद्यार्थीले हाँसिल गरेका सिकाइ उपलब्धिहरूको लेखाजोखा गरी उनिहरूको स्तर पत्ता लगाउने र त्यसैका आधारमा सुधारात्मक उपायहरू चाल्ने कार्यलाई निरन्तर मूल्याङ्कन भनिन्छ । शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापसगं सम्बन्धित नियमित कार्य भएकाले यसलाई निरन्तर मूल्याङ्कन भनिएको हो । यो मूल्याङ्कन निर्माणात्मक प्रकृतिको हुन्छ । यस मूल्याङ्कन प्रणालीमा विद्यार्थी केन्द्रित शिक्षण सिकाइ विधि अपनाई उत्तम विद्यार्थीलाई पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने र निम्न तथा मध्यम स्तरका विद्यार्थीलाई प्रोत्साहन गर्ने उद्देश्यले निरन्तर मूल्याङ्कनको प्रयोग गरिन्छ, (गौतम, २०६६) ।

निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीमा शिक्षकले कक्षा कार्यमा विद्यार्थीले हाँसिल गरेको सिकाइ उपलब्धिको रूपमा लिइएको परीक्षा, गृहकार्य र प्रयोगात्मक कार्य लगायत अन्य मूल्याङ्कनका

साधन र विधि प्रयोग गरी प्राप्त उपलब्धिको लेखाजोखा गरिन्छ । त्यस्तै निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनका साधन अन्तर्गत कार्यसञ्चयिकाको प्रयोग गरेर पनि मूल्याङ्कन गर्ने गरिन्छ । कार्यसञ्चयिकाको लागि कक्षा सहभागिता, परियोजना कार्य, व्यवहार परिवर्तन, सिर्जनात्मक कार्य र हाजिरी जस्ता आधारहरू प्रयोग गरिन्छ । त्यस्तै उत्कृष्ट र सुधारात्मक पक्ष, विद्यार्थीको व्यक्तिगत तथा परिवारिक विवरण, विद्यार्थी आचरण बानी विवरण, विद्यार्थीको प्रयोग गरेर कार्यसञ्चयिका फायल तयार गरी प्रयोग गरिन्छ । त्यस्तै पाठगत प्रगति विवरण अन्तर्गत निरन्तर मूल्याङ्कन श्रेणी र आवधिक परीक्षालाई आधार मानी मूल्याङ्कन गरिन्छ । यसरी गरिएको लेखाजोखाका आधारमा कक्षोन्नति गर्ने गरिन्छ । वास्तवमा निरन्तर मूल्याङ्कनमा अनुत्तीर्ण गरी कक्षा दोहोर्‍याउन नलगाई माथिल्लो कक्षामा सिकाइ स्तर बढाउन थप मद्दत र मौका प्रदान गरिन्छ (विष्ट, २०६७) ।

उदार कक्षोन्नतिको अर्थ हामीले विद्यार्थीलाई सिकने कुरा सिकाएर फेल नगराउने भन्ने हो । हालसम्म विद्यार्थीको प्रगति अभिलेखका लागि विद्यार्थीको आवधिक लिखित परीक्षा लिएर अङ्कको अभिलेख राख्ने प्रचलन थियो । आवधिक लिखित परीक्षाले विद्यार्थीको विभिन्न पक्षको मूल्याङ्कन गर्न सकिदैन । आवधिक लिखित परीक्षामा आधारित विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रभावकारी शिक्षण सिकाइका लागि उपयोगी पनि हुदैन । त्यसैले परिमार्जित प्राथमिक शिक्षा पाठ्यक्रम २०६२ ले विद्यार्थीको निरन्तर मूल्याङ्कन गर्ने नीति लिएको छ । यस मूल्याङ्कन परिपाटीमा विभिन्न काम वा क्रियाकलाप जस्तो कक्षा कार्य, परियोजना कार्य, व्यवहार परिवर्तन, सिर्जनात्मक कार्य र हाजिरीका आधारमा उत्तम विद्यार्थीलाई ३ वटा रेजा चिन्ह (✓✓✓), मध्यम विद्यार्थीलाई २ वटा रेजा चिन्ह (✓✓) र सिकाइ कम भएका विद्यार्थीलाई एउटा रेजा चिन्ह (✓) दिएर उनिहरूको प्रगति अभिलेख राख्न हरेक कक्षाको विषयगत फायल बनाउनुपर्ने छ, त्यसमा रहने फारम पाठ्यक्रममा संलग्न फारमको आधारमा तयार गर्नुपर्ने छ । प्रगति अभिलेखका लागि विषयगत प्रगति विवरण फायलका अतिरिक्त हरेक विद्यार्थीको छुट्टाछुट्टै प्रगति विवरण फायल खडा गर्न सकिन्छ । यस्तो व्यक्तिगत फायलमा विद्यार्थीको नमूना कार्य पनि राख्न सकिन्छ । त्यसैले विद्यार्थीको व्यक्तिगत प्रगति विवरण फायललाई कार्यसञ्चयिका पनि भन्ने गरिएको छ (पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, २०६३) ।

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीको वास्तविक कार्यान्वयन परापूर्व कालदेखि नै हुँदै आएको देखिन्छ । पुरानो गुरुकल शिक्षा प्रणालीमा आफ्ना चेलाहरूको सिकाइ मूल्याङ्कन

गुरुवाट नै निरन्तर हुने गर्दथ्यो तथापि त्यस प्रकारको मूल्याङ्कनलाई निरन्तर भनेर नामाकरण गरिएको भने थिएन । अभिलेखीकरणका लागि व्यवस्थित प्रक्रियाको अभाव थियो तर गुरुको निरन्तर मूल्याङ्कन र त्यसको आफ्नै अभिलेख भने रहने गर्थ्यो । आधुनिक शिक्षा प्रणालीको सुरुवाततिर मूल्याङ्कन आवधिक परीक्षामा सिमित हुन गएको देखिन्छ । अहिले पनि विद्यार्थीका कतिपय सिकाइ क्रियाकलापहरूको आधारमा शिक्षकहरूले नियमित अवलोकन गरेका आधारमा मूल्याङ्कन गर्ने गरिन्छ । नेपालमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीलाई महत्व दिने नीतिगत दस्तावेज वि.स १९९६ को शिक्षा इस्तहार हो (भट्ट, २०६८) ।

नेपालको सन्दर्भमा विद्यार्थी मूल्याङ्कन वि.स. २०१७ सालमा पञ्चायती व्यवस्थाको सुरुवातपछि गठन भएको सर्वाङ्गीण राष्ट्रिय शिक्षा समितिको प्रतिवेदनको शिक्षा विधि जस्तै परीक्षा पनि प्राथमिक तहमा मौखिक हुनुपर्छ, प्रत्येक महिना छात्रछात्राहरूको खेलकुद, चरित्र जस्ता विषयहरूको ज्ञान आदिको लेखाजोखाका आधारमा माथिल्लो कक्षा उत्तीर्ण गराउने वा नगराउने गर्नुपर्छ भनि अप्रत्यक्ष रूपमा निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीका बारेमा उल्लेख गरेको पाइन्छ । त्यस्तै राष्ट्रिय शिक्षा पद्धति योजना २०२८-२०३२ ले शिक्षामा निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीलाई जोड दिएको पाइन्छ भने विद्यालय शिक्षा प्रस्तावित कार्यनिति र कार्ययोजना अवधारणा पत्र (२०५८) ले कक्षा १-५ सम्म निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीअनुसार कक्षा चढाउने व्यवस्था गरियो भनि उल्लेख गरेको छ । त्यसैगरी आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षा कार्यक्रम दोस्रो (२०५६-०५७) का तीन वटा उद्देश्यमध्ये शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यका ४ वटा क्षेत्रहरू छन् । ती ४ वटा क्षेत्रमध्ये एउटा क्षेत्र निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीअनुसार कक्षा चढाउने व्यवस्था गरियो भनि उल्लेख गरेको छ । नवौं योजना (२०५४-२०५९) ले प्राथमिक शिक्षामा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रिया लागू गर्दै लैजाने उल्लेख गरेको छ । यसै योजनाअनुसार केही जिल्लामा परीक्षणका रूपमा लागू गर्ने कार्यक्रम राखेअनुसार इलाम, चितवन, स्याङ्जा, सुर्खेत र कञ्चनपुर जिल्लामा परीक्षण कार्यक्रम सम्पन्न भएको थियो । दशौं पञ्चवर्षीय योजनाले पनि आफ्नो कार्यक्रममा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रियालाई परीक्षण र अनुगमनका आधारमा कक्षा ५ सम्म लागू गर्ने उल्लेख गरेको थियो । तसर्थ यस मूल्याङ्कन प्रणालीले निरन्तरता पाएको छ । त्यस्तै त्रिवर्षीय अन्तरिम योजनाले पनि कक्षा ७ सम्म निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन नीति लिने र क्रमशः लेटर ग्रेडिड पद्धतिको व्यवस्था गर्ने नीति लिएको छ । यस कार्यक्रमका मुख्य उद्देश्यहरू निम्न थिए : विद्यार्थी

सिकाइमा गुणात्मक सुधार ल्याउने, विद्यार्थीको उपस्थिति दरमा वृद्धि गर्ने र बीचैमा विद्यालय छाड्ने दर कम गर्ने देखिन्छ (शाही, २०६९) ।

नेपाल सरकार शिक्षा मन्त्रालयले नवौ योजनादेखि प्राथमिक तहका कक्षा १-३ सम्मका लागि परीक्षणका रूपमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली, २०६३ ले निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइको अभिन्न अङ्गका रूपमा स्थापित गरी उपचारात्मक प्रावधान समेत राखी गुणस्तर निश्चित गरेर कक्षा ७ सम्म क्रमशः उदार कक्षोन्नति लागू गर्ने नीति लिएको थियो । त्यसैगरी विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमले निरन्तर मूल्याङ्कन तथा उपचारात्मक सहयोग पद्धतिको कार्यान्वयन गर्ने नीति लिएको देखिन्छ । त्यस्तै सबैका लागि शिक्षा कार्यक्रम (२००१-२०१५) ले शिक्षाको गुणस्तर बढाउनका लागि वार्षिक कक्षा परीक्षाको सट्टा सुधारात्मक मूल्याङ्कन प्रणाली अर्थात निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन व्यवस्थाबाट विद्यालय परीक्षा प्रणालीमा सुधार गर्ने रणनीति लिएको छ । यसै पृष्ठभूमिमा पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले प्राथमिक शिक्षा पाठ्यक्रम २०४९ लाई परिमार्जन गरी परिमार्जित प्राथमिक शिक्षा पाठ्यक्रमलाई शैक्षिक सत्र २०६३ देखि कक्षा १ वाट सुरु गरी क्रमशः देशभर लागू गरी शैक्षिक सत्र २०६७ मा कक्षा ५ सम्म लागू भएको छ । वर्तमान शैक्षिक नीतिअनुसार कक्षा १-७ सम्म निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन अपनाइने व्यवस्थाअनुसार शैक्षिक सत्र २०७० देखि क्रमशः कक्षा ६ मा सुरु गर्दै कक्षा ७ सम्म लागू भइसकेको छ ।

आधारभूत शिक्षा पाठ्यक्रम २०६३ (कक्षा १-३) र २०६५ (कक्षा ४-५) ले कक्षा १-३ मा उदार कक्षोन्नति हुने व्यवस्था गरेकाले उत्तीर्णाङ्क ४० प्रतिशत हुने तोकिएको छ । कक्षा ४ र ५ मा निर्माणात्मक र निर्णयात्मक गरी दुवै पद्धतिबाट मूल्याङ्कन गर्ने व्यवस्था छ । त्यस्तै आधारभूत तह कक्षा ६ र ७ मा ६० प्रतिशत आवधिक मूल्याङ्कन ४० प्रतिशत भारको निरन्तर मूल्याङ्कन गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनमा क, ख र ग गरी ३ श्रेणिमा मूल्याङ्कन गर्ने व्यवस्था छ । ८० प्रतिशत भन्दा माथि 'क', ६०-७९ सम्म 'ख' र ४०-५९ प्रतिशत सम्मको उपलब्धिलाई 'ग' श्रेणी मानिएको छ तर कक्षा १-५ मा भने 'क' श्रेणीका लागि ७०-१००, 'ख' का लागि ४०-६९ प्रतिशत र ४० प्रतिशत भन्दा कमलाई 'ग' श्रेणी मानिएको छ (अधिकारी, २०७३) ।

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन कार्यसञ्चयिका फायलमा यसको कार्यान्वयन सम्बन्धमा यस्तो निर्देशन दिइएको छ : स्थानीय अभिभावक भन्नाले जसको प्रत्यक्ष रेखदेखमा

बालबालिका हुन्छन् उनैलाई बुझ्नुपर्छ । स्वास्थ्य विवरण भित्र बालबालिकालाई लागेका रोगहरू तथा उनीहरूले पाएका खोपहरू समेत उल्लेख गर्नुपर्छ । पारिवारिक विवरण प्रत्येक वर्ष अध्यावधिक गर्नुपर्छ । उत्कृष्ट कार्य भन्नाले विशेष क्षमता-पढाइ, खेलकुद, सामाजिक कार्य, कक्षाकार्य, उपस्थिति, सरसफाई, सहभागिता समेतलाई आधार मान्नुपर्छ । सुधारात्मक कार्य भन्नाले व्यवहार विश्लेषण गरी स्टाफ बैठकद्वारा लिइएको निर्णयलाई आधार मान्नुपर्छ । पाठगत प्रगति विवरणमा परीक्षा महलको उत्तीर्णङ्क महल कक्षा १-३ खाली रहन्छ भने कक्षा ४-५ मा ४०% लाई उत्तीर्णङ्क मान्नुपर्छ । सिकाइ उपलब्धि सञ्चयिका फारममा पाठ्यक्रममा दिइएका सबै विषयगत सिकाइ उपलब्धि उल्लेख गर्नुपर्छ र प्रथम त्रैमासिक दोस्रो त्रैमासिक र वार्षिक परीक्षासँगै सबै विद्यार्थीको मौखिक परीक्षा लिई फारममा नतिजा उल्लेख गर्नुपर्छ । पाठ्यक्रमले निर्दिष्ट गरेको लब्धाङ्क पत्र (प्रगति प्रतिवेदन) समेत तयार गर्नुपर्छ (पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, २०६३) ।

यसै सन्दर्भमा नेपालका सामुदायिक विद्यालयहरूका आधारभूत तहमा कार्यसञ्चयिकाको प्रयोग गर्न नेपाल सरकार शिक्षा मन्त्रालय, शिक्षा विभाग अन्तर्गत पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले निर्माण गरेको कार्यसञ्चयिका फायलका आधारमा शिक्षकहरूले उक्त फायल तयार गरि विद्यालयमा प्रयोग गर्नुपर्ने विद्यमान अवस्थामा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनको अवस्था हेर्नका लागि यो अनुसन्धानको मुख्य कार्य क्षेत्र बनाइएको छ । उक्त कार्यक्रमलाई विद्यालयहरूले कसरी निर्माण र कार्यान्वयन गरिरहेका छन् ? निर्माण र कार्यान्वयनका समयमा देखिएका समस्याहरू के छन् ? भनी खोज्ने अनुसन्धान “कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनको अवस्था” विषयमा यो शोधकार्य गरियो ।

१.२ समस्याको कथन

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन शिक्षण सिकाइ प्रक्रियासँगै चल्ने पद्धति हो । शिक्षण सिकाइ प्रक्रिया र मूल्याङ्कन प्रक्रियालाईसँगसँगै अगाडी बढाउन विद्यार्थी केन्द्रीत शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप उपयोगी हुन्छ । यसका लागि कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयन अति नै आवश्यक छ । शिक्षाको गुणात्मक पक्षमा जितिनै लगानी गरेपनि सोचे अनुरूप प्रतिफल पाउन नसक्नुमा विद्यालय तहमा हुने मूल्याङ्कन प्रणाली पनि हो । हाम्रो देशको शैक्षिक उपलब्धिको मूल्याङ्कन केवल वार्षिक लिखित परीक्षामा निर्भर छ तर यस्तो लिखित रूपमा मात्र हुने मूल्याङ्कनले विद्यार्थीको समग्र पक्षको मूल्याङ्कन गर्न सक्दैन किनभने लेखाइमा राम्रो हुने

विद्यार्थीको अन्य पक्ष जस्तै: कुशलता, अनुशासन, नेतृत्व मौखिक प्रस्तुतीकरण आदि पक्ष कमजोर हुन सक्छ। यसका लागि निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीको आवश्यकता छ।

नेपालमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनमा कार्यसञ्चयिकाको प्रयोग शैक्षिक सत्र २०६३ सालदेखि प्राथमिक तहमा लागू गरिएको भएता पनि फलदायी परिणाम आउन नसकेको भन्ने सुनिन्छ। शिक्षकहरू स्वयम् नै यसको बारेमा अनविज्ञ र अन्योलमा भएका कारणले गर्दा उनीहरूले यस नीतिलाई विद्यार्थीलाई असफल नगराई कक्षोन्नती गर्ने नीतिका रूपमा बुझेका छन्। तसर्थ वर्तमान समयमा आधारभूत तहमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन निर्माण र कार्यान्वयनको अवस्था बारेमा जानकारी हुन आवश्यक छ। त्यसैले कुनै पनि नीति ल्याउनु मात्र ठुलो कुरा होइन त्यसलाई व्यवहारमा उर्तान सक्नु वा कार्यान्वयन गर्न सक्नु राम्रो पक्ष भएकाले नेपालमा लागू भएको कार्यसञ्चयिकामा सम्बन्धित नीतिको वर्तमान अवस्था पत्ता लगाउनुका साथै त्यसबाट निस्केका समस्याहरू पत्ता लगाइ समाधानका उपायहरूको खोजी गर्नु आजको शिक्षण सन्दर्भमा महत्वपूर्ण छ। यिनै कुराहरूलाई मध्यनजर गर्दै आधारभूत तहमा कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयन पक्ष लागू गर्दा भोग्नु परेका समस्याहरू पत्ता लगाउने र समाधानका उपायहरू खोजी गर्ने सवालमा यो खोज अनुसन्धान गरियो।

१.३ अध्ययनको उद्देश्य

यस अध्ययनका उद्देश्यहरू निम्नानुसार छन् :

- क) कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनको अवस्था पत्ता लगाउनु।
- ख) कार्यसञ्चयिकाको प्रभावकारिता विश्लेषण गर्नु।
- ग) कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनमा देखिएका समस्या र समाधानका उपायहरू खोजी गर्नु।

१.४ अनुसन्धानात्मक प्रश्नहरू

यो खोज अनुसन्धान निम्न प्रश्नहरूको परिधिभित्र रही अध्ययन गरियो :

- क) सामुदायिक विद्यालयका आधारभूत तहमा कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयन प्रणालीको वर्तमान अवस्था कस्तो छ ?
- ख) कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयन पक्षको विद्यालय तहमा प्रभावकारिता कस्तो छ?
- ग) कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनको प्रभावकारिता कसरी विश्लेषण हुँदै आएको छ?
- घ) कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनमा के कस्ता समस्याहरू देखिएका छन् ?

ड) कार्यसञ्चयिका निर्माण र व्यवस्थीत एवम् प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न के कस्ता कार्यहरू गर्नु पर्ने हुन्छ ?

१.५ अध्ययनको औचित्य

आधारभूत शिक्षालाई सर्वसुलभ बनाउने दृष्टिकोणले नेपाल सरकारले विभिन्न प्रयासहरू गरिरहेको छ । आधारभूत तहमा विद्यार्थीहरू अनियमित हुने, कक्षा छाड्ने जस्ता समस्याहरू वर्तमान शैक्षिक क्षेत्रमा देखिएका ज्वलन्त उदाहरण हुन् । शैक्षिक क्षेत्रमा देखिएका यस्ता समस्याहरू समाधान गरी गुणस्तरीय एवम् प्रभावकारी सिकाइका लागि तत्कालिन सरकारले आधारभूत तहको कक्षा-७ सम्म निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन कार्यसञ्चयिकाको प्रयोग गरिरहेको छ तर तोकिएका नियमहरू एवम् मान्यताहरू आफै राम्रोसगं कार्यान्वयन नभएको तितो यथार्थ हाम्रो सामु भएकाले सोबाट पार पाउन कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी रूपमा लागू गर्न यो अध्ययन महत्वपूर्ण छ । यस अध्ययनको औचित्यलाई निम्न बुदाँबाट स्पष्ट पार्न सकिन्छ ।

- क) निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन कार्यसञ्चयिका सम्बन्धमा सरोकारवालाहरूलाई थप ज्ञान प्रदान गर्न ।
- ख) कार्यसञ्चयिका प्रणाली निर्माण गर्ने पाठ्यक्रम निर्माण तथा विकास कर्ताहरूलाई लाभान्वित तुल्याउन ।
- ग) कार्यसञ्चयिका कार्यान्वयन सम्बन्धमा शिक्षक, प्र.अ तथा अभिभावकहरूलाई थप ज्ञान दिन ।
- घ) कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयन सम्बन्धमा शिक्षा क्षेत्रसँग सम्बन्धित संघ, संस्था तथा खोज अनुसन्धान गर्न चाहनेहरूलाई सहयोग गर्न ।

१.६ अध्ययनको परिसीमा

प्रस्तुत अध्ययन निम्न परिसीमामा रहेर गरियो :

- क) मोरङ जिल्लामा सीमित गरियो ।
- ख) आधारभूत तहको कक्षा-५ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूमा सीमित गरियो ।
- ग) सुकुना स्रोत केन्द्र अन्तर्गतका ४ वटा विद्यालय प्रत्येक विद्यालयबाट १/१ जना प्र.अ., २/२ जना शिक्षकहरू, १ जना स्रोत व्यक्ति तथा १० /१० जना विद्यार्थीहरूमा सीमित गरियो ।

१.७ शब्दावलीहरूको परिभाषा

- आधारभूत तह :- कक्षा १ देखि ८ सम्म (शिक्षा ऐन ८ औं संसोधन) ।
- कार्यसञ्चयिका :- विद्यार्थीका लिखित, सिर्जनात्मक र रचनात्मक कार्यको अभिलेख राख्ने फायल ।
- प्र.अ. :- अध्ययन क्षेत्रका सम्बन्धित विद्यालयका प्रधानाध्यापक ।
- शिक्षक :- अध्ययन क्षेत्रका सम्बन्धित विद्यालयमा अध्यापन गराउने शिक्षकहरू ।
- विद्यार्थी :- अध्ययन क्षेत्रका सम्बन्धित विद्यालयका कक्षा-५ मा अध्ययन गर्ने नमूना छनोटमा परेका विद्यार्थीहरू ।
- निरन्तर मूल्याङ्कन :- शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापसगुँ र आवश्यकताअनुसार समय समयमा गरिने मूल्याङ्कन जसले विद्यार्थीलाई पृष्ठपोषण प्रदान गर्छ ।
- सरोकारवाला :- कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयन गर्ने गराउने सम्बन्धित व्यक्तिहरू (नीति निर्माता, स्रोत व्यक्ति, प्र.अ., शिक्षक तथा अभिभावक)

परिच्छेद-दुई

सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन

अनुसन्धान एक जटिल कार्य हो । अनुसन्धानलाई तथ्यपूर्ण र सिलसिलेवार रूपमा प्रस्तुत गर्न, समस्यालाई स्पष्ट पार्न, विषयलाई फराकिलो बनाउन, विषयवस्तु दोहोरिन नदिइ नयाँ कुरा पत्ता लगाउन आफूले गरेको कार्य पूर्व शोधकर्ताको कार्यसँग के-के कुरामा फरक छ भनी देखाउनु सम्बन्धित विभिन्न साहित्यको सहयोग लिनुपर्ने हुन्छ ।

प्रस्तुत शीर्षक “कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनको अवस्था” को अध्ययनलाई निष्कर्षपूर्ण बनाउन पत्रिका, लेखका साथै निरन्तर मूल्याङ्कनसँग सान्दर्भिक पुस्तकहरू जस्तै: निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन कार्यान्वयन पुस्तिका २०६८, शिक्षामा मापन तथा मूल्याङ्कन २०७०, शैक्षिक अनुसन्धान सहायक पद्धति २०७०, शिक्षक पत्रिका, प्राथमिक शिक्षा पाठ्यक्रम २०६२-२०६५, पूर्व सोध प्रतिवेदनहरू आदिको अध्ययन गरी यस अनुसन्धान (शोध कार्य) लाई उद्देश्यमूलक बनाउन अगाडि बढाइनेछ ।

साहित्यको पुनरावलोकनलाई ३ भागमा विभाजन गरी अध्ययन गरियो :

२.१ अध्ययनको सैद्धान्तिक खाका

२.२ सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन

२.३ अध्ययनको अवधारणात्मक खाका

२.१ अध्ययनको सैद्धान्तिक खाका

कुनै पनि अध्ययनको विषयवस्तु कुनै न कुनै सैद्धान्तिक धारणामा आधारित रहेको मानिन्छ, त्यो पूर्ण वा आंशिक रूपले किन नहोस् । यहाँ अध्ययन अनुसन्धान गर्न लागेको अनुसन्धानको शीर्षक “कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनको अवस्था” को अध्ययन विधि गुणात्मक अनुसन्धान ढाँचा भएकाले यसमा प्रयोग गर्न सकिने B.F Skinner को कार्यवाहक सम्बद्ध सिकाइ सिद्धान्त तथा Maslo को सिकाइ सिद्धान्तसँग तुलना गरी यस शोध कार्यलाई निष्कर्षपूर्ण बनाउन सकिने देखियो । उक्त दर्शनिक मान्यता तथा सिद्धान्तअनुसार निरन्तर मूल्याङ्कन भएको छ कि छैन, मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयनको अवस्था तथा तिनका समस्या र समाधानका उपायहरूको स्थिति कस्तो ? भनी खोज अनुसन्धान गर्नु आजको ज्वलन्त आवश्यकता रहेको छ ।

खनाल, २०६९ काअनुसार B.F. Skinner (1990) ले पुनर्वल सकारात्मक र नकारात्मक दुवै हुनसक्ने बताएका छन् । सिकाइमा सकारात्मक पुनर्वलद्वारा नै कुनै पनि उत्तेजनाले प्राणीको क्रियात्मक व्यवहारमा परिवर्तन ल्याउँछ र त्यस उत्तेजनाप्रति व्यक्तिका व्यवहारहरू क्रियाशील हुन्छन् । Skinner को प्रयोगद्वारा नै सिकारुको जीवनमा व्यवहारिक उद्देश्यको निर्माण गर्न र शिक्षामा आधुनिकीकरण गर्न सिकाइ सिद्धान्त अत्यन्त उपयोगी छ । त्यसैले यो सिद्धान्तलाई यस अध्ययनसगँ जोडेर हेर्दा शिक्षकले जहिलै पनि राम्रो वातावरणबाट शिक्षण गर्नुपर्दछ । शिक्षण क्रियाकलापलाई सफल पार्नको लागि पुनर्वलको सही रूपबाट प्रयोग गर्न सक्नुपर्छ तबमात्र सिकाइ कार्यनीतिको वास्तविक रूपमा कार्यान्वयन गर्दा मूल्याङ्कन सिकाइका लागि र सिकाइसगँसगँ हुनाले विद्यार्थीको व्यक्तिगत क्षमता पहिचान गर्न सकिन्छ । उसलाई तत्कालै पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुपर्छ । यसरी विद्यार्थीहरूले गरेका कार्यहरूका आधारमा उनीहरूलाई शिक्षकले धन्यवाद, प्रशंसा, हौसला, प्रेरणा तथा पुरस्कार प्रदान गरी उनीहरूलाई विषयवस्तुसगँ सम्बन्धित विभिन्न कुरा सिकाउँदा उनिहरूको व्यवहारमा सकारात्मक परिवर्तन ल्याइ शिक्षामा गुणस्तर वृद्धि गर्न सकिन्छ ।

शर्मा र शर्मा, २०६९ काअनुसार E.L Thorndike को प्रयत्न तथा मूल सिद्धान्तसगँ यस शोधपत्रको शीर्षक सम्बन्धित गराएर अध्ययन गर्न खोजिएको छ । यस सिद्धान्तलाई थर्नडाइकले प्रमाणित गर्ने क्रममा पजलमा थुनेर राखेको भोको बिरालोले खाना प्राप्त गर्ने क्रममा विभिन्न कसरत गर्दा भूल र प्रयत्नको आधारमा अचानक खाना प्राप्त हुन्छ । प्रत्येक पटकको प्रयासमा बिरालोले समयम नै खाना खान सक्थ्यो । अतः सिकाइ भनेको ठीक व्यवहारलाई आत्मासाथ गर्ने र बेठीक व्यवहारलाई त्याग्दै जानु हो । सिकारुले पनि सिकने क्रममा विभिन्न प्रयासहरू गर्दा गर्दै र प्रतिक्रियाहरू देखाउँदै जाँदा अचानक सफलता प्राप्त गर्न सक्नु र सही समाधानको प्रयासले मात्र सिकाइ स्थायी तथा प्रभावकारी हुने कुरामा जोड दिएको छ ।

यसै सन्दर्भमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन कार्यसञ्चयिकाका बारेमा अध्ययन गर्दा हालसम्म औपचारिक तथा आधिकारिक धारणा प्रतिपादन भएको नपाइए पनि Rossi, Lipsey, Freeman, Granlund, Linn, Sunders and worthen आदिको धारणालाई सैद्धान्तिक खाकाको रूपमा लिएर यस अध्ययनको सार तत्वलाई तुलना गर्न सकिन्छ । (Rossi, Lipsey, Freeman 2004:30, elaborated at parajuli, 2066:34) जसअनुसार मूल्याङ्कन भन्नाले कार्यक्रम (विद्यार्थीको प्रगति) सुधारका लागि सूचनाहरू पृष्ठपोषण) प्रदान गर्नु भन्ने बुझिन्छ ।

त्यस्तै Ebel and Frisbie को सैद्धान्तिक अवधारणा संग तुलना गरी Frisbie, 1991:24 cited in (Ebel and Frisbeie, 1991:24, cited in parajuli, 2066: 34) जसअनुसार कार्यक्रमलाई प्रदान गर्ने पृष्ठपोषणले कार्यक्रमका कमजोरीहरू पहिचान गरी तिनीहरूलाई छुटाउन सहयोग पुऱ्याउँछ ।

(खनाल, २०६६) सन् १९४२-१९५० को बीचको समयमा R.W. Tyler ले उद्देश्य उन्मुख मूल्याङ्कन नमूनाको विकास गरे । यस नमूनाअनुसार कार्यक्रमका सम्पूर्ण क्रियाकलाप, प्रक्रिया, संगठन र साधनहरू सबै उद्देश्य उन्मुख हुनुपर्ने बताएका छन् । त्यस्तै सन् 1969 मा Alkin ले UCLA मूल्याङ्कन नमूनाको विकास गरे । यस नमूनामा उनले निर्णयकर्ताहरूलाई वैकल्पिक निर्णयहरू लिन आवश्यक पर्ने सूचनाहरूको छनोट, सङ्कलन र विश्लेषण गर्ने प्रक्रिया नै मूल्याङ्कन हो भनि स्पष्ट पारेका छन् तर यी सैद्धान्तिक मूल्याङ्कन नमूनाहरूमा व्यवहारिकताभन्दा सैद्धान्तिकता बढी भएको कारणले पुर्ण रूपमा निष्कर्ष प्राप्त गर्न सकिदैन । अर्थात् निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन कार्यसञ्चयिकासँग निष्कर्षको नजिक रहेर मात्र व्याख्या गर्न सकिन्छ ।

२.२ सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन

(बुढाथोकी, २०७१) खोटाङ जिल्लाका २ वटा सामुदायिक विद्यालयहरूमा “निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन कार्यसञ्चयिका कार्यान्वयनको अवस्था” शीर्षकमा एउटा शोधकार्य गरेको पाइयो । उक्त शोध प्रतिवेदनमा कार्यसञ्चयिकाको बारेमा सरोकारवालाको धारणा, कार्यसञ्चयिकाको आवश्यकता जानकारी, विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिका व्यवस्थापन, कार्यसञ्चयिका निर्माण र प्रयोग, यससँग सम्बन्धित समस्या र समाधानका उपायहरू सम्बन्धमा गुणात्मक अनुसन्धान विधिमाफत विश्लेषण गरिएको पाइयो । निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली २०६९ देखि लागू गरिएको, ४० प्रतिशत शिक्षक, विद्यार्थी संख्या बढी, भौतिक सामग्रीको व्यवस्थापन नभएको जस्ता समस्याहरू देखिएका बताएका छन् । सामुदायिक विद्यालयहरूमा भौतिक सामग्रीको व्यवस्थापन गर्नुपर्ने, स्थानीय सामग्री प्रयोगलाई जोड दिनुपर्ने, शिक्षक दरबन्दी थप गर्नुपर्ने, शिक्षकहरूलाई निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्बन्धि तालिम उपलब्ध गराउनु पर्ने जस्ता सुझावहरू उक्त शोध प्रतिवेदनमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

(ज.ब.रा र साथिहरू, २०७०) “निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनमा विद्यार्थी कार्यसञ्चयिका व्यवस्थापन” सम्बन्धमा यस्ता पक्षहरू समेटिएका छन् :

-)] कार्यसञ्चयिका फारममा उल्लेख भएका सिकाइ उपलब्धिसूचक र सामाजिक तथा व्यक्तिगत गुणहरूको आधारमा शैक्षिक अभिलेख राख्ने तथा तिनै गुणहरूको मूल्याङ्कन गर्ने ।
-)] पाठ्यक्रमले निर्देशन गरेका कक्षागत सिकाइ उपलब्धिका लागि सिकाइ क्रियाकलापसँगै अवलोकन, प्रश्नोत्तर छलफल तथा लेखाइ जस्ता माध्यमले मूल्याङ्कन गर्नु पर्ने ।
-)] मूल्याङ्कन गर्दा विद्यार्थीको कामलाई पुरै काम जानेको, धेरै जानेको र काम पूरा गर्ने शिक्षकको मद्दत चाहिने विद्यार्थीका लागि भनि दिइएको निर्देशनअनुसार ठीक दिने ।
-)] विद्यार्थीको प्रगति प्रमाणका लागि शिक्षकले अवलोकन गरेर भएको प्रगतिका बारेमा टिप्पणी लेखेर कार्यसञ्चयिका राखिदिनु पर्ने ।
-)] विद्यार्थीको हरेक चौमासिकमा भएको प्रगति शिक्षकले देखाउनु पर्ने र स्पष्ट प्रगति नभएमा शिक्षकले आफ्नो शिक्षण विधिमा सुधार गर्नु पर्ने र यसै अवधिभित्र सिकाइ उपलब्धि सूचकमा उच्चता हासिल गरेमा कक्षा चढाउन सकिने ।
-)] हरेक चौमासिक अवधिमा एक दिन अभिभावक बोलाएर कार्यसञ्चयिका देखाउनु पर्ने र सबै विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिका माथिल्लो कक्षा पुरा नगरुन्जेल जतन गरेर राख्नुपर्ने ।

घिमिरे, २०६९ काअनुसार “विद्यार्थी रिपोर्ट कार्ड” गुणस्तर सुधारको एउटा औजार विद्यालय व्यवस्थापन र शिक्षकहरूले आफूलाई बालबालिकाको चौतर्फी विकासमा समर्पित गर्ने हो भने रिपोर्ट कार्ड को मर्मलाई नेपालका सबै सामुदायिक विद्यालयहरूमा व्यवहारमा ल्याउन धेरै समय नलाग्ने र विद्यालयको स्तर थोरै समयमा उकास्ने एउटा महत्वपूर्ण औजार सावित हुने प्रष्ट्याउनु भएको छ । रिपोर्ट कार्डलाई निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन पद्धतिकै विस्तारित र विकसित रूप मान्न सकिन्छ, किनभने दैनिक रूपमा बालबालिकाका क्रियाकलापको मूल्याङ्कन गरेर त्रैमासिक रूपमा विश्लेषण गरेर तयार गरिने भएकाले यसलाई CAS कै व्यवस्थित र विस्तारित रूप भन्न सकिन्छ । रिपोर्ट कार्ड विद्यार्थीको भन्दा बढी शिक्षक र स्कूलको मूल्याङ्कन हो । विद्यार्थीको चौतर्फी विकास र सिकाइ उपलब्धि उच्च नहुनुमा विद्यालयले राम्रो र उचित वातावरण दिन सकेन । सिक्ने र विकास गर्ने सोच र प्रवृत्ति भएका प्र.अ. तथा शिक्षकहरू मूल्याङ्कन कसरी गर्न सकिन्छ र सिकाइ पद्धति र

शैलिमा सुधार या परिवर्तनको बाटोमा अग्रसर गराउन सक्छन् भन्ने कुरासगँ जोडेर हेर्न सकिन्छ ।

पराजुली (२००३) को अध्ययनले उल्लेख गरेअनुसार CAS कार्यक्रम लागू गरिएका जिल्लाका विद्यार्थीहरूको उपलब्धिमा कुनै निश्चित मापदण्डमा सुधार नभएको तथ्य औल्याएको छ । कतिपय अवस्थामा त Non-CAS सकारात्मक पनि देखाएको छ । कक्षा १ देखि २ मा जाने तथा कक्षा २ देखि ३ मा प्रवेश गर्दा भने CAS विद्यार्थीहरूको समष्टीगत उपलब्धिस्तर भने विस्तारै घटेको तथ्य पनि सो अध्ययनले पत्ता लगाएको छ ।

सोही अध्ययनले अगाडि भन्दछ - “विद्यार्थीहरूको कार्यसञ्चयिका व्यवस्थापनले पनि तल्लो कक्षाबाट माथिल्लो कक्षामा जान कुनै सकारात्मक पद्धति प्रदान गर्न नसकेको अवस्था छ । साथै कार्यसञ्चयिका अनुपात र CAS विद्यार्थीहरूको उपलब्धि परीक्षा प्राप्ताङ्कबीच सम्बन्ध नरहेको देखिन्छ । यसले गर्दा CAS कार्यक्रमले लम्बवत र क्षितिजिय रुपबाट समेत विद्यार्थीहरूको उपलब्धि स्तरमा वृद्धि हुन नसकेको सुभाव प्रस्तुत गर्दछन् ।” पृष्ठ –V (EFA Programme cited in Adlikari, 2064: 681) सबैका लागि कार्यक्रमले शिक्षाको गुणस्तर बढाउनका लागि वार्षिक कक्षा परीक्षाको सट्टा सुधारात्मक मूल्याङ्कन प्रणाली अर्थात निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन व्यवस्थाबाट विद्यालय परीक्षा प्रणालीमा सुधार गर्ने रणनीति लिएको छ । यसै पृष्ठभूमिमा पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले प्राथमिक शिक्षा पाठ्यक्रम २०४९ लाई परिमार्जन गरी नेपालका १० जिल्लाका ५० वटा विद्यालयमा परीक्षणका रुपमा लागू गरी प्राप्त पृष्ठपोषणका आधारमा परिमार्जित प्राथमिक शिक्षा पाठ्यक्रम २०६२ लाई शैक्षिक सत्र २०६३ देखि क्रमशः कक्षा १ देखि देशभर लागू गरेको छ । यस परिमार्जित पाठ्यक्रमले निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रियालाई कक्षा १-३ सम्म लागू गर्न सुरु गरेको छ । उक्त पाठ्यक्रममा विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्बन्धि व्यवस्था निम्नानुसार रहेको छ :

-)] प्राथमिक तहमा निर्माणात्मक मूल्याङ्कन पद्धतिका आधारमा विद्यार्थीको सिकाइलाई सुनिश्चित गर्ने ।
-)] कक्षा १-३ का विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिका फायल राखिने ।
-)] कक्षा १-३ मा निर्माणात्मक पद्धतिका आधारमा विद्यार्थीको मूल्याङ्कन निम्न साधनबाट कक्षोन्नति गरिने :
 - कक्षा सहभागिता / कक्षा कार्य

- परियोजना कार्य
- व्यवहार परिवर्तन
- हाजिरी
- सिर्जनात्मक कार्य

कक्षा १-३ मा उदार कक्षोन्नति गरिने भएकाले उत्तीर्णाङ्क तोकिएको छैन । कक्षा ४ र ५ मा हरेक विषयको उत्तीर्णाङ्क ४० प्रतिशत हुने ।

विद्यालयमा अति कम उपस्थित भएका र न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल नगरेका विद्यार्थीहरूका लागि पुनः सिक्ने अवसर दिने गरी सम्बन्धित शिक्षक, अभिभावक र प्रधानाध्यापकको निर्णयबाट कक्षोन्नति गर्न सकिने ।

कक्षा ४ र ५ मा निर्माणात्मक, निर्णयात्मक र निरन्तर पद्धतिबाट विद्यार्थीको प्रगतिको लेखाजोखा गरिएको थियो तर मूल्याङ्कन प्रणालीले नि.मा. र मा. वि. तहमा भने निरन्तरता पाउन सकेन ।

यसरी सम्बन्धित साहित्यहरूको अध्ययन गरी यस अध्ययनलाई निष्कर्षपूर्ण बनाइयो ।

२.३ अध्ययनको अवधारणागत खाका

परिच्छेद-तीन

अध्ययन विधि

३.१ अनुसन्धान ढाँचा

अनुसन्धान कार्यका लागि तयार पारिने बृहत योजना तथा रणनीतिलाई अनुसन्धान ढाँचा भनिन्छ । यस अध्ययन “कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनको अवस्था” विश्लेषण गर्नका लागि गुणात्मक अनुसन्धान ढाँचा अन्तर्गत वर्णनात्मक विधिको प्रयोग गरियो साथै नमूना छनोटका लागि उद्देश्यमूलक र सुविधाजनक नमूना छनोट विधिको प्रयोग गरियो । यस अध्ययनलाई उद्देश्यपूर्ण बनाउन निम्नानुसारको अनुसन्धान रणनीतिको प्रयोग गरियो :

अनुसन्धान रणनीति

	उद्देश्यहरू	प्रतिक्रियादाताहरू	साधनहरू		
			प्रश्नावली	छलफल	अन्तर्वार्ता
	कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनको अवस्था पत्ता लगाउनु ।	स्रोत व्यक्ति		✓	
		प्र.अ.		✓	✓
		शिक्षक		✓	✓
		विद्यार्थी	✓		
२	कार्यसञ्चयिकाको प्रभावकारिता विश्लेषण गर्नु ।	स्रोत व्यक्ति		✓	
		प्र.अ.		✓	✓
		शिक्षक		✓	✓
		विद्यार्थी	✓		
३	कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनमा देखिएका समस्या र समाधानका उपायहरू खोजी गर्नु ।	स्रोत व्यक्ति		✓	
		प्र.अ.		✓	✓
		शिक्षक		✓	✓
		विद्यार्थी	✓		

३.२ जनसंख्या

सुकुना स्रोत केन्द्र अन्तर्गतका विद्यालयहरू, ती विद्यालयका प्र.अ.हरू, स्रोत व्यक्ति, शिक्षकहरू तथा विद्यार्थीहरूलाई जनसंख्याका रूपमा लिइयो ।

३.३ नमूना छनोट र आधारहरू

सुविधाजनक नमूना छनोट विधिअनुसार मोरङ जिल्ला र सुकुना स्रोत अन्तर्गतका ४ वटा विद्यालयहरू छनोट गरियो । उद्देश्यमूलक नमूना छनोट विधिअनुसार प्रयोगात्मक कार्यका लागि छनोटमा परेका विद्यालयका कक्षा-५ मा अध्ययनरत १०/१० जना गरी जम्मा ४० जना विद्यार्थीहरू छनोट गरियो । त्यस्तै गरेर सुविधाजनक तथा उद्देश्यमूलक नमूना छनोट विधिअनुसार सम्बन्धित विद्यालयहरूबाट १/१ जना प्र.अ., २/२ जना शिक्षकहरू तथा १ जना स्रोत व्यक्ति छनोट गरियो ।

३.४ तथ्याङ्क सङ्कलनका स्रोतहरू

यस अध्ययनमा सूचना सङ्कलन गर्नका लागि दुई वटा स्रोतहरूको प्रयोग गरियो :

३.४.१ प्राथमिक स्रोत

यसका लागि शोधकर्ता आफैले छनोटमा परेका विद्यालयमा गएर अध्ययनसँग सम्बन्धित स्रोत व्यक्ति, प्र.अ. तथा शिक्षकहरूसँग अन्तर्वार्ता, शिक्षकहरूसँग लक्षित समूह छलफल, विद्यार्थीहरूबाट प्रश्नावली तथा कक्षा अवलोकनमार्फत सूचना सङ्कलन गरियो ।

३.४.२ द्वितीय स्रोत

अभिलेख, कार्यसञ्चयिका फारम, रिपोर्ट कार्ड, हाजिरी, दस्तावेज अध्ययन, जर्नल, पुस्तक, प्रतिवेदन, लेख, पूर्व शोधपत्र आदिबाट सूचना सङ्कलन गरियो ।

३.५ तथ्याङ्क सङ्कलनका साधनहरूको निर्माण

यस अध्ययन कार्यका उद्देश्यहरू प्राप्त गर्ने र अनुसन्धान प्रश्नहरूको उत्तर खोज्नका लागि निम्नानुसारका साधनहरूको निर्माण गरिएको थियो :

३.५.१ प्रश्नावली

यस कार्यका लागि छनोटमा परेका प्रत्येक विद्यालयका कक्षा ५ मा अध्ययनरत १०/१० जना विद्यार्थीहरू मार्फत् कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनको अवस्था विश्लेषण गर्नका लागि खुल्ला प्रश्नपत्र निर्माण गरी आवश्यक सूचना संकलन गरियो । (अनुसूची-१)

३.५.२ अन्तर्वार्ता निर्देशिका

यस कार्यका लागि छनौटमा परेका सुकुना स्रोत केन्द्रका स्रोत व्यक्ति, सहायक ४ वटा विद्यालयका प्र.अ.हरु तथा २/२ जना शिक्षकहरुलाई अन्तर्वार्ता निर्देशिका निर्माण गरी कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनको अवस्था, प्रभावकारीता, समस्या र समाधानका उपायहरु खोजी गर्नका लागि अन्तर्वार्ता लिई आवश्यक सूचना सङ्कलन गरियो । (अनुसूची २, ३ र ४)

३.५.३ लक्षित समूह छलफल निर्देशिका

नमूना छनौटमा परेका ४ वटा विद्यालयका २/३ जना गरी जम्मा ८ जना शिक्षकहरुको समूहमा लक्षित समूह छलफल निर्देशिका निर्माण गरी कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनको वर्तमान अवस्था विश्लेषण गर्नका लागि छलफल चलाइ आवश्यक सूचना सङ्कलन गरियो । (अनुसूची-५)

३.५.४ अभिलेख अध्ययन

नमूना छनौटमा परेका विद्यालयमा प्रयोग गरिएको कार्यसञ्चयिका अभिलेख फारमको प्रयोग गरी कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनको अवस्थाका बारेमा सूचना सङ्कलन गरियो । (अनुसूची-छ)

३.५.५ दस्तावेज अध्ययन

कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनको अवस्थाको विश्लेषण गर्नका लागि निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन कार्यान्वयन पुस्तिका, कार्यसञ्चयिका फारम, निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन अभिलेख, प्रगति विवरण, दैनिक हाजिरी आदि दस्तावेजहरुको अध्ययन गरी आवश्यक सूचना सङ्कलन गरियो ।

३.६ साधनको वैधता

यस अध्ययन अनुसन्धानका लागि शोधकर्ताले निर्माण गरेका साधनहरुको वैधता शोध निर्देशकलाई देखाइ आवश्यकताअनुसार परिस्कृत एवम् परिमार्जन गरी वैधता निर्धारण गरियो ।

३.७ तथ्याङ्क संकलन प्रक्रिया

यस अध्ययनमा तथ्याङ्क संकलन गर्नका लागि विभिन्न साधनहरूको प्रयोग गरी निम्नलिखित प्रक्रिया अपनाइयो :

३.७.१ प्रश्नावलीको प्रयोग

कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनको अवस्था एवम् प्रभावकारिता पत्ता लगाउनका लागि अनुसूची १ मा दिइएका खुला प्रश्नावलीको प्रयोग गरेर विद्यार्थीहरूलाई शोधकर्ता आफैँले परीक्षा सञ्चालन गरी आवश्यक सूचना संकलन गरियो ।

३.७.२. अन्तर्वार्ता

यस अध्ययनका लागि शोधकर्ता आफैँ छनोटमा परेका विद्यालयमा गई कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनको अवस्था, यसको प्रभावकारिता तथा यससँग सम्बन्धित समस्याहरू र समाधान सम्बन्धमा अनुसूची-२ मा उल्लेखित अन्तर्वार्ता सूचीको प्रयोग गरी स्रोत व्यक्तिबाट, अनुसूची-३ मा उल्लेखित अन्तर्वार्ता सूचीको प्रयोग गरी प्र.अ. हरुबाट र अनुसूची-४ को अन्तर्वार्ता सूची प्रयोग गरी शिक्षकहरूबाट सूचना संकलन गरियो ।

३.७.३ लक्षित समूह छलफल

नमूना छनोटमा परेका विद्यालयका एउटै प्रकृति समान उद्देश्य र समान विशेषता भएका - ८ जना शिक्षकहरूलाई एकठाउँमा भेला गरी अध्ययन कर्ता आफैँ एकजना सहयोगीको साथमा उपस्थित भई अनुसूची-५ मा उल्लेखित लक्षित समूह छलफल निर्देशिकाको प्रयोग गरी छलफल चलाइ आवश्यक सूचना संकलन गरियो

३.७.४ अभिलेख अध्ययन

नमूना छनोटमा परेका विद्यालयमा अध्ययनकर्ता आफैँ गई कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनको वास्तविक अवस्था पत्ता लगाउनका लागि निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन अभिलेख फारम र कार्यसञ्चयिका अभिलेख फारमको अध्ययन गरी आवश्यक सूचना संकलन गरियो जसलाई अनुसूची-६ मा राखिएको छ ।

३.७.५ दस्तावेज अध्ययन

नमूना छनोटमा परेका विद्यालयमा अध्ययनकर्ता आफैँ उपस्थित भई कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनको अवस्था पत्तालगाउनको लागि सम्बन्धित विद्यालयका निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन अभिलेख, कार्यसञ्चयिका निर्देशिका, प्रगति विवरण, दैनिक हाजीरि आदि दस्तावेजहरूको अध्ययन गरी आवश्यक सूचना संकलन गरियो ।

३.८ तथ्याङ्क विश्लेषण प्रक्रिया

प्रस्तुत अध्ययनका लागि संकलित सूचना /तथ्याङ्कहरू विश्लेषण गर्न गुणात्मक विधि अन्तर्गत वर्णनात्मक तरिका प्रयोग गरियो । तथ्याङ्कहरू सङ्कलन गरेपश्चात आवश्यकताअनुसार व्याख्या, तालिकाहरूको निर्माण तथा निष्कर्ष निकाली विश्लेषण गरियो ।

परिच्छेद-चार

तथ्याङ्कको विश्लेषण, प्रस्तुतीकरण र परिणाम

प्रस्तुत अध्ययन अनुसन्धानका लागि छनोट गरिएका विद्यालयहरूमा गएर क्याम्पसले प्रदान गरेको पत्र प्र.अ.हरूलाई बुझाइ तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि अनुमति प्राप्त भएपछि अगाडी नै तयार गरिएको तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रियाअनुसार अनुसूचीमा उल्लेखित साधनहरू प्रश्नावली, अन्तर्वार्ता सूची, लक्षित समूह छलफल निर्देशिका, अवलोकन, , अभिलेख अध्ययन, दस्तावेज अध्ययन आदिबाट आवश्यक तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको थियो । यसरी निम्नानुसार विश्लेषण र प्रस्तुतीकरण गरियो :

४.१ कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनको अवस्था विश्लेषण

कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनको अवस्था विश्लेषण गर्नका लागि छुट्टाछुट्टै शीर्षक राखी निम्नानुसार प्रस्तुतीकरण गरियो:

४.१.१ कार्यसञ्चयिका प्रणाली जानकारी विश्लेषण

अनुसूची १, २, ३ र ४ को प्रयोग गरी छनोटमा परेका सुकुना स्रोत केन्द्रका स्रोत व्यक्ति सहायक, ४ वटा विद्यालयका प्र.अ. हरू, २/२ जना गरी ८ जना शिक्षकहरू तथा १०/१० जना गरी ४० जना विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्कअनुसार कार्यसञ्चयिका प्रणालीका बारेमा जानकारी हुने र नहुने तलको तालिकाबाट स्पष्ट गरियो:

तालिका-क

कार्यसञ्चयिका प्रणालीको जानकारी

प्रतिक्रियादाताहरू	हुने	नहुने
सहायक स्रोत व्यक्ति	१	-
प्र.अ.	४	-
शिक्षक	८	-
विद्यार्थी	१४	२६

स्रोत-स्थलगत अध्ययन, २०७३

उपरोक्त तालिकालाई विश्लेषण गर्दा स्रोत व्यक्ति सहायक, प्र.अहरू तथा शिक्षकहरू कार्यसञ्चयिका प्रणालीको बारेमा पूर्ण रूपमा जानकार पाइयो भने १४ जना विद्यार्थीहरूमा मात्र कार्यसञ्चयिका प्रणाली सम्बन्धमा ज्ञान भएको र २६ जना विद्यार्थीहरू ज्ञान नभएको पाइयो ।

४.१.२ निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनले विद्यार्थीसँग सरोकार राख्ने पक्षहरूको विश्लेषण

विद्यार्थीको उपलब्धि स्तर थाहा पछि सोअनुसार शिक्षण सिकाइ प्रक्रिया सञ्चालन गर्न आवश्यक सूचना तथा जानकारी प्राप्त गर्ने एउटा पद्धति निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन पद्धति हो । निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनले विद्यार्थीको कुन कुन पक्षसँग सरोकार राख्छ, भन्ने सम्बन्धमा शिक्षकहरूको बुझाई निम्नानुसार रहेको पाइयो:

तालिका-ख

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनले विद्यार्थीसँग सरोकार राख्ने पक्षहरू

	शिक्षक/विद्यालयको नाम	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनले सरोकार राख्ने पक्षहरू
क	कवीर मा.वि. (शिक्षक सङ्ख्या २)	हाजिरी , व्यवहार परिवर्तन, सरसफाइ, कक्षाकार्य, परियोजना कार्य आदि
ख	श्री पञ्चायत मा.वि. (शिक्षक सङ्ख्या २)	विद्यार्थीको व्यक्तिगत विवरण, स्वास्थ्य अवस्था, तौल, पारिवारिक विवरण, हाजिरी, कक्षा कार्यकलापमा सहभागिता आदि ।
ग	श्री श्रीखण्ड मा.वि. (शिक्षक सङ्ख्या २)	विद्यार्थीको सामाजिक, मानसिक, भौतिक शैक्षिक, पारिवारिक स्वास्थ्य आदि ।
घ	श्री सुकुना उच्च मा.वि. (शिक्षक सङ्ख्या २)	विद्यार्थीको सर्वाङ्गीण पक्षहरू जस्तै शारिरीक, मानसिक, संवेगात्मक, आर्थिक, शैक्षिक, सामाजिक तथा व्यक्तिगत पक्ष आदि

उपरोक्त तालिकालाई विश्लेषण गर्दा शिक्षकहरूले निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनले विद्यार्थीसँग सरोकार राख्ने पक्षहरू हाजिरी, कक्षा कार्यकलापमा सहभागिता, परियोजना

कार्य, विद्यार्थीको व्यक्तिगत तथा पारिवारिक विवरण आदि पर्दछन् भनि बताएको पाइयो । पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले तयार गरेको निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन अभिलेख फायलमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्बन्धमा समेटिएका पक्षहरूमा हाजिरी, व्यवहार परिवर्तन सिर्जनात्मक कार्य, कक्षा सहभागिता परियोजना कार्य, व्यक्तिगत विवरण, शारिरिक अवस्था, पारिवारिक विवरण, समग्रतामा कक्षा शिक्षकको राय तथा सुझाव, उत्कृष्ट तथा सुधारात्मक कार्य, विद्यार्थीको अतिरिक्त क्रियाकलापमा अभिरुची, पाठगत प्रगति विवरण आदि पर्दछन् ।

यसै सन्दर्भमा विद्यार्थीको निरन्तर मूल्याङ्कन गर्न के गर्नुपर्ला ? भनेर प्र.अहरूलाई अन्तर्वार्ता लिइएको थियो जसमा परीक्षा, कक्षा कार्य, गृहकार्य, परियोजना कार्य, अवलोकन सिर्जनात्मक कार्य, हाजिरी, अतिरिक्त क्रियाकलाप आदि कार्यहरूको प्रयोग तथा मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने भनि बताएको पाइयो । त्यसैले परीक्षाले मात्र मापन मूल्याङ्कन नहुने हुदाँ तल्ला कक्षाहरूमा उनिहरूको क्रियाकलापबाट समेत मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने भनि बताएको पाइयो ।

समग्रमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनले विद्यार्थीसँग सरोकार राख्ने पक्षहरूमा प्रतिक्रियादाताहरूले बताएको र फायलमा उल्लेखित पक्षको तुलना गर्दा प्रतिक्रियादाताहरू शिक्षक तथा प्र.अहरू केही मात्रामा जानकारी रहेको तर पूर्ण जनकार नरहेको पाइयो ।

४.१.३ कार्यसञ्चयिका प्रणालीको आवश्यकता

कार्यसञ्चयिका आफैँमा मूल्याङ्कन नभएर मूल्याङ्कनको एक महत्वपूर्ण साधन हो । यसले विद्यार्थीको निरन्तर मूल्याङ्कन गर्न सहयोग गर्छ । हाम्रो देशमा चलिरहेको निर्णयात्मक मूल्याङ्कन प्रणाली अर्थात् परीक्षाले मात्र विद्यार्थीको समग्र पक्षको मूल्याङ्कन हुन नसकेको तथ्य औल्याउदै निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन अन्तर्गत कार्यसञ्चयिका प्रणाली आवश्यक रहेको ठानी आधारभूत तहको कक्षा ७ सम्म प्रयोगमा ल्याउने नीति बनेको थियो । यस अध्ययन कार्यलाई पूर्ण रुप दिनका लागि निद्यालय तहमा कार्यसञ्चयिका प्रणाली किन आवश्यक छ ? भनि प्रतिक्रियादाताहरू स्रोतव्यक्ति सहायक तथा प्रधानाध्यापकहरूलाई अग्रलिखित तथ्याङ्कको साधन अन्तर्वार्तामार्फत सूचना सङ्कलन गरिएको थियो । उहाँहरूको विचारलाई समेट्दा कार्यसञ्चयिका प्रणालीको आवश्यकता निम्नानुसार रहेको पाइएको छः

४.१.३.१ विद्यार्थीको नियमित प्रगतिको अभिलेख राख्न

कार्यसञ्चयिका फायलमा प्रत्येक विद्यार्थीका दैनिक क्रियाकलापहरूका साथै पाठगत प्रगति विवरण समेटिने र विद्यार्थीको नियमित प्रगति कस्तो छ, यसबाट

जानकारी प्राप्त गर्न सकिने भएकाले कार्यसञ्चयिका प्रणाली आवश्यक रहेको प्र.अह तथा स्रोत व्यक्ति सहायकले बताउनुभयो ।

४.१.३.२. विद्यार्थीको शैक्षिक स्तर वृद्धि गर्न

विद्यालयमा विद्यार्थीहरूको शैक्षिक अवस्था कस्तो छ हेर्ने र विद्यालयको शैक्षिक अवस्था कमजोर भएमा तत्काल पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने, विद्यार्थीले सिक्न सक्ने शिक्षण तरिका अवलम्बन गर्ने अर्थात् सुधारात्मक शिक्षण गरिने भएकाले विद्यार्थीको शैक्षिक स्तर वृद्धि गर्न कार्यसञ्चयिका आवश्यक छ भनि बताएको पाइयो ।

४.१.३.३. विद्यार्थीको प्रगतिको समग्रमा मूल्याङ्कन गर्न

कार्यसञ्चयिका फायल कक्षा- १ बाट प्रयोगमा ल्याइने र कक्षा-७ सम्म प्रयोग गरिने भएकाले उक्त फायलमा विद्यार्थीका व्यक्तिगत, पारिवारिक तथा शैक्षिक पक्षहरू समेटिने भएकाले विद्यार्थीले कक्षा-१ देखि नै कसरी प्रगति गर्दै आएको छ सो को समग्र मूल्याङ्कन गर्न कार्यसञ्चयिका प्रणाली आवश्यक छ भनि प्र.अहरूले बताउनुभएको छ ।

४.१.३.४. प्रत्येक विद्यार्थीको सर्वाङ्गीण पक्षको जानकारी प्राप्त गर्न

कार्यसञ्चयिका फायलमार्फत प्रत्येक विद्यार्थीको शारिरीक, पारिवारिक, हाजिरीको अवस्था शैक्षिक पृष्ठभूमी, अतिरिक्त क्रियाकलापमा रुची जस्ता विषयमा जानकारी प्राप्त गर्न सकिने भएकाले यसको आवश्यकता छ भनि बताएको पाइयो ।

यसै सन्दर्भमा शिक्षकहरूको समूहमा कार्यसञ्चयिका प्रणालीको आवश्यकता सम्बन्धमा छलफल चलाइएको थियो जसमा यस प्रणालीले विद्यार्थी केन्द्रीत सिकाइमा जोड दिने, विद्यार्थीको आत्ममूल्याङ्कनका लागि महत्वपूर्ण आधार प्रदान गर्ने, सुधारात्मक शिक्षण गर्न मार्गनिर्देशित गर्ने जस्ता फाइदाहरू हुने हुदाँ विद्यालय तहमा आवश्यक रहेको समग्र शिक्षकहरूको धारणा पाइयो ।

४.१.४ निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनका साधनहरू

कार्यसञ्चयिका प्रणाली निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन गर्ने एक माध्यम हो । कार्यसञ्चयिका तथा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन एक अर्कासँग सम्बन्धित भएकाले प्रतिक्रियादाताहरूलाई निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनका साधनहरू के-के हुन् ? भनि सोधिएको थियो जसमा दुई-दुई विद्यालयका शिक्षकहरूका साभा धारणालाई निम्नानुसार बुदाँगत रूपमा उल्लेख गरी तालिकीकरण गरियो:

तालिका-ग

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनका साधनहरू

श्री पञ्चायत मा.वि. तथा श्री सुकुना उच्च मा.वि.	श्री कवीर मा.वि. तथा श्री श्रीखण्ड मा.वि.
<ul style="list-style-type: none"> - कक्षा कार्यकलाप - एकाइ परीक्षा, शिक्षण पश्चात मूल्याङ्कन - त्रैमासिक, अर्धवार्षिक परीक्षा - हाजिरी कक्षा कार्य - गृहकार्य - लिखित तथा मौखिक प्रश्नोत्तर - व्यवहार अवलोकन 	<ul style="list-style-type: none"> - हाजिरी - कक्षा कार्य/कक्षा सहभागिता - परियोजना कार्य - सिर्जनात्मक कार्य - अतिरिक्त क्रियाकलाप - गृहकार्य - निर्माणात्मक मूल्याङ्कन प्रणाली - व्यवहार परिवर्तन

आधारभूत शिक्षा पाठ्यक्रममा उल्लेखित निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनका साधनहरूमा कक्षा कार्य, गृहकार्य, परियोजना कार्य, व्यवहार परिवर्तन, सिर्जनात्मक कार्य, हाजिरी र लिखित तथा मौखिक प्रश्नोत्तर पर्दछन् । उपरोक्त तालिकालाई पाठ्यक्रममा उल्लेखित निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनका साधनहरूसँग तुलना गरेर विश्लेषण गर्दा दुई वटा विद्यालयहरू श्री कवीर मा.वि. तथा श्री खण्ड मा.वि. का शिक्षकहरू जानकार रहेको पाइयो । त्यस्तै श्री सुकुना उच्च मा.वि. तथा श्री पञ्चायत मा. वि.का शिक्षकहरू निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनका साधनहरू बारेमा आंशिक रूपमा मात्र जानकार रहेको पाइयो । समग्रमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनका साधनहरू हाजिरी, कक्षा कार्य परियोजना कार्य, लिखित तथा

मौखिक परीक्षा व्यवहार परिवर्तन, सिर्जनात्मक कार्य, अतिरिक्त क्रियाकलाप आदि रहेको प्रतिक्रियादाताहरूको धारणा पाइयो ।

४.१.५ कार्यसञ्चयिका फायल निर्माण

कार्यसञ्चयिका फायल निर्माणको सन्दर्भमा नेपाल सरकार शिक्षा मन्त्रालय अन्तर्गत पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले कार्यसञ्चयिका फायल निर्माण गर्ने र त्यसैका आधारमा कार्यसञ्चयिका फायल निर्माण गरि प्रयोग गनुपर्ने भएतापनि ४ वटै विद्यालयका ८ जना शिक्षकहरूले कार्यसञ्चयिका फायल पूर्वाञ्चल स्टेशनरी विराटनगर मोरङमा तयार हुने गरेको र विद्यालयले खरिद गरी शिक्षकहरूलाई भर्न दिएको तथा आफूले निर्माण नगरेको बताउनु भएको पाइयो ।

४.१.६ कार्यसञ्चयिका कार्यान्वयनको अवस्था

यस अध्ययनका लागि छनोटमा परेका विद्यालयमा गई निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन अन्तर्गत कार्यसञ्चयिका प्रणालीको प्रयोग गरिएको छ या छैन भनि बुझ्नका लागि विद्यार्थी शिक्षक, प्र.अ. तथा स्रोत व्यक्ति सहायक अर्थात् सम्पूर्ण प्रतिक्रियादाताहरूलाई प्रश्न गरी तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको थियो । उक्त कार्यलाई तलको तालिकामा निम्नानुसार देखाइएको छ :

तालिका-घ

कार्यसञ्चयिका प्रयोगको अवस्था

विद्यालय/प्रतिक्रिया दाताहरू	प्रयोगको अवस्था	
	छ	छैन
- श्री कविर मा.वि. प्र.अ. शिक्षकहरू विद्यार्थीहरू	१ २ ७	- - ३
- श्री सुकुना उच्च मा.वि. प्र.अ. शिक्षकहरू विद्यार्थीहरू	- - -	१ २ १०

- श्री श्रीखण्ड मा.वि. प्र.अ. शिक्षकहरू विद्यार्थीहरू	१ २ ७	- - ३
- श्री पञ्चायत मा.वि. प्र.अ. शिक्षकहरू विद्यार्थीहरू	- - -	१ २ १०

स्रोत :- स्थलगत अध्ययन, २०७३

उपरोक्त तालिकालाई विश्लेषण गर्दा शोधकर्ता आफैँ चार वटै विद्यालयमा गई तथ्याङ्क सङ्कलनका साधनहरू प्रश्नावली, अन्तर्वार्ता सूची तथा लक्षित समूह छलफल निर्देशिकाको प्रयोग गरी संकलित तथ्याङ्कले २ वटा विद्यालयमा कार्यसञ्चयिका प्रणाली सतप्रतिशत लागू भएको र २ वटा विद्यालयमा कार्यसञ्चयिका प्रणाली लागू नभएको स्पष्ट हुन्छ । कार्यसञ्चयिका प्रणाली लागू भएका दुई विद्यालयमा पनि ७ जना विद्यार्थीलाई मात्र यसबारे जानकारी रहेको र ३ जना विद्यार्थीमा अभैँ जानकारी नभएको पाइयो ।

त्यस्तै गरेर वर्तमान समयमा विद्यालयहरूमा कार्यसञ्चयिका प्रणाली लागू भइरहेको छ वा स्थगित गरिएको हो ? भनि सुकुना स्रोत केन्द्रका स्रोत व्यक्ति सहायकलाई सोधिएको थियो जसमा “यस स्रोत केन्द्र अन्तर्गतका केही विद्यालयमा लागू भइरहेको र प्र.अ. बैठक मिति २०७३/०१/०८ को निर्णयले सबै विद्यालयले अनिवार्य रूपमा कक्षा-१ मा लागू गर्नुपर्ने” भनि बताएको पाइयो ।

यसै सन्दर्भमा अनुसूची १ को प्रयोग गरी छनोट गरिएका विद्यालयहरूका कक्षा-५ मा अध्ययनरत १०/१० जना विद्यार्थीहरूमा खुला प्रश्नावलीमार्फत परीक्षा सञ्चालन गरी कार्यसञ्चयिका कार्यान्वयन सम्बन्धमा वास्तविक जानकारी लिने प्रयास गरिएको थियो । उक्त कार्यका लागि विद्यार्थीहरूलाई तिमी सधैं विद्यालय आउँछौँ की कहिलेकाहीँ आउँछौँ ? शिक्षकले कक्षा कार्य दिने गर्नु भएको छ या छैन ? तिमीले नजानेको कक्षा कार्यलाई शिक्षकले तत्कालै सिकाउनु हुन्छ वा हुदैन ? जस्ता १३ वटा प्रश्नहरू सोधिएको थियो जसलाई अनुसूची-१ मा राखिएको छ । उक्त प्रश्नावली मार्फत विद्यार्थीले दिएका जवाफहरूको सार संक्षेपमा विद्यार्थीहरू सधैं विद्यालय आउने गरेको विद्यालय जान मन पर्ने, शिक्षकले कक्षाकार्य दिन गरेको तथा विद्यार्थीले नजानेको कक्षा कार्य शिक्षकले तत्कालै सिकाउने गरेको, शिक्षकहरूले गीत गाउने, चित्र बनाउने नाच्ने, कविता भन्ने जस्ता

अतिरिक्त क्रियाकलाप गराउने गरेको, विद्यार्थीले परीक्षा दिने गरेको, परीक्षा दिएर पास भई माथिल्लो कक्षामा गएको राम्रो लाग्ने, कार्यसञ्चयिकाको बारेमा जानकारी हुने विद्यार्थीहरू १४ जना तथा जानकारी नहुने २६ जना रहेको साथै अभिभावकहरू विद्यार्थीको पढाइका बारेमा बुझ्न कहिलेकाही विद्यालय आउने गरेको पाइएको छ ।

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन अन्तर्गत कार्यसञ्चयिकाका प्रमुख आधारहरूमा कक्षा कार्य, परियोजना कार्य, व्यवहार परिवर्तन, सिर्जनात्मक कार्य तथा हाजिरी हुन् । यिनै आधारहरूलाई आधार मानि विद्यालयमा शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया हुने गरेको तर पुर्ण रूपमा भने कार्यान्वयन गर्न नसकेको देखिन्छ । विद्यालय सञ्चालन भएको जम्मा दिनको ७०% हाजिर भएको विद्यार्थीलाई वर्ष भरिमा हरेक सिकाइ उपलब्धि सुचक सम्बन्धि काममा न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेका भए माथिल्लो कक्षामा विशेष मद्दत गर्नुपर्ने भनि पाठ्यक्रममा उल्लेख गरेको छ । विद्यालयहरूमा प्रत्यक्ष अवलोकनमार्फत हेर्दा विद्यार्थीको हाजिरी ७० प्रतिशतलाई नै आधार मानेको पाइयो साथै कार्यसञ्चयिकाको प्रयोग गरेका विद्यालयहरूमा कार्यसञ्चयिकाका सम्पूर्ण आधारहरू प्रयोग गरी मूल्याङ्कन गर्ने गरेको र यसको प्रयोग नभएका विद्यालयहरूमा प्रयोग नगरेपनि कार्यसञ्चयिका फायलमा समेटिएका पक्षहरूका आधारमा नै मूल्याङ्कन गर्ने गरेको सम्बन्धित विद्यालयका प्रधानाध्यापकहरूले अन्तर्वार्ता मार्फत बताएको पाइयो ।

४.१.७ कार्यसञ्चयिका प्रणाली कार्यान्वयन अनुगमन

कार्यसञ्चयिका प्रणालीबाट विद्यार्थीको निरन्तर मूल्याङ्कन गरिने भएकाले विद्यालयहरूले यसको प्रयोग गर्न आवश्यक छ । हाम्रो देशको सन्दर्भमा कार्यसञ्चयिका प्रणाली आधारभूत तहमा ल्याइएको एउटा नयाँ अवधारणा हो । यस प्रणालीलाई विद्यालयहरूले प्रयोग गरे नगरेको माथिल्लो निकायबाट अनुगमन हुन जरुरी छ । कडाइका साथ प्रयोगमा अनिवार्य गर्ने हो भने यसले राम्रो प्रतिफल दिने आशा गर्न सकिन्छ । यस अध्ययनका लागि विद्यालय तहमा कार्यसञ्चयिका प्रणाली लागू भए नभएको माथिल्लो निकायबाट कतिको अनुगमन हुने गरेको छ, छैन ? भनि प्रतिक्रियादाताहरू शिक्षक तथा प्र. अ. हरूलाई प्रश्न गरिएको थियो जसमा २ वटा विद्यालयका प्र.अ. तथा शिक्षकले अनुगमन नभएको र २ वटा विद्यालयका प्र.अ तथा शिक्षकहरूले स्रोत व्यक्ति तथा विद्यालय निरीक्षकबाट कहिलेकाँही अनुगमन भएको बताउनुभएको पाइयो । सुकुना स्रोत केन्द्र

अन्तर्गत ५३ वटा विद्यालय छन्, त्यस्तै अर्को स्रोत केन्द्रमा त्यतिनै विद्यालयहरू होलान्, १ जना स्रोत व्यक्ति वा विद्यालय निरिक्षकले सम्पूर्ण विद्यालयमा गई निरिक्षण तथा अनुगमन गर्न सम्भव नहुने तथा विद्यालयका प्र.अ. हरू नै जागरुक भई भसको कार्यान्वयनमा कडाइ गर्नु पर्ने तथा शिक्षकहरूलाई जागरुक बनाउनु पर्ने तब मात्र यसको कार्यान्वयन सम्भव हुने जस्ता तथ्यहरू लक्षित समूह छलफल मार्फत निष्कर्ष निकालियो ।

त्यस्तै गरेर जून विद्यालयहरूमा कार्यसञ्चयिका प्रणाली लागू गरिएको छैन, त्यहाँ अनुगमन तथा निरिक्षण पनि नभएको र जुन विद्यालयमा कार्यसञ्चयिका प्रणाली लागू गरिएको छ, त्यहाँ पनि अत्यन्तै कम अनुगमन भएको लक्षित समूह छलफल तथा अन्तर्वार्ता मार्फत जानकारी प्राप्त भएको छ । कार्यसञ्चयिका प्रणाली लागू भए नभएको सम्बन्धमा अनुगमन तथा निरिक्षणसगँ सम्बन्धित स्रोतव्यक्ति सहायकलाई पनि यस सम्बन्धमा अन्तर्वार्ता लिइएको थियो जसमा विद्यालयको अनुगमन गर्ने क्रममा शिक्षकवर्गबीच छलफल गरी शिक्षकहरूले भरेको विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिका फायलमा समस्या आइपरे नपरेको बुझ्ने र समस्या भएमा देखाउन लगाउने कार्यहरू भएका छन् भन्ने जानकारी प्राप्त भएको छ ।

यसै सन्दर्भमा शिक्षकहरू, प्र.अ. तथा सहायक स्रोत व्यक्तिको धारणालाई विश्लेषण गर्दा प्रयोग गर्नुपर्छ भन्ने अनिवार्यता नभएकाले सामान्य रुपमा लिएको र स्वयम् स्रोत केन्द्र रहेको विद्यालयमा नै प्रयोग नगरेको पाइएकाले अनुगमन पनि नभएको प्रष्ट हुन्छ ।

४.१.८ कार्यसञ्चयिका प्रणाली प्रतिको प्रतिक्रिया

यस अध्ययनका लागि छनोटमा परेो विद्यालयहरूमा कार्यसञ्चयिका प्रणालीप्रति विद्यार्थी र समुदायले बुझेका छन् या छैनन् भनि जानकारी प्राप्त गर्नका लागि सम्बन्धित विद्यालयका प्र.अ. हरूलाई विद्यार्थी तथा समुदायमा कार्यसञ्चयिका प्रणाली प्रतिको प्रतिक्रिया कस्तो छ ? भनि अन्तर्वार्ता लिइएको थियो जसलाई तलको तालिकामा देखाइएको छः

तालिका-ड

विद्यार्थी र समुदायमा कार्यसञ्चयिका प्रणालीप्रतिको प्रतिक्रिया सम्बन्धमा प्र.अ.हरूको धारणा

	प्र.अ./विद्यालय	धारणा
क.	दूर्गा प्रसाद गौतम	विद्यार्थीको हरेक पक्षको प्रगतिको अभिलेखीकरण

	श्री कवीर मा.वि.	हुने भएकाले सकारात्मक रूपमा लिएको पाइन्छ ।
ख.	घनश्याम भट्टराई श्री श्रीखण्ड मा.वि.	सकारात्मक छ ।
ग.	गुरुप्रसाद अधिकारी श्री पञ्चायत मा.वि.	विद्यार्थी र अभिभावकहरू यसप्रति सचेत छैनन् ।
घ.	लक्ष्मी कुमार श्रेष्ठ सुकुना उच्च मा.वि.	कार्यसञ्चयिका प्रणाली लागू नभएकाले विद्यार्थी तथा अभिभावकहरू यसप्रति जानकार छैनन् ।

उपरोक्त तालिकालाई विश्लेषण गर्दा दुई विद्यालयहरू श्री कवीर मा.वि. तथा श्री श्रीखण्ड मा.वि. का विद्यार्थी तथा अभिभावकहरू सामान्यतया कार्यसञ्चयिका प्रणाली सम्बन्धमा जानकार रहेकाले उनिहरूको यसप्रतिको प्रतिक्रिया सकारात्मक रहेको प्र.अ.हरूको भनाइबाट स्पष्ट भएको छ । त्यस्तै गरेर श्री पञ्चायत मा.वि. तथा श्री सुकुना उच्च मा.वि. मा यसको प्रयोग नभएकाले विद्यार्थी तथा अभिभावकहरू यसप्रति सचेत वा जानकार नरहेको प्र.अ. हहरूको भनाइबाट स्पष्ट भएको पाइयो ।

आधारभूत शिक्षा पाठ्यक्रममा हरेक चौमासिक अवधिमा १ दिन अभिभावक बोलाएर उनिहरूलाई कार्यसञ्चयिका देखाउनुपर्छ, लेखपढ गर्न नसक्ने अभिभावकहरूलाई आफ्ना बालबालिकाको प्रगतिका बारेमा जानकारी गर्नुपर्दछ भनि उल्लेख गरिएको छ । पाठ्यक्रममा उल्लेखित कुरा र प्र.अ. हहरूको विचारलाई तुलना गर्दा स्वयम् प्र.अ. हहरू नै यस बारेमा अनविज्ञ रहेको पाइएको छ ।

४.१.९ कार्यसञ्चयिका र भौतिक व्यवस्थापन पक्ष

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन अन्तर्गत कार्यसञ्चयिकाको प्रयोगको नीति विकासशील देशहरूका आधारभूत तहमा ल्याइएको एउटा नयाँ अवधारणा हो । कार्यसञ्चयिका सम्बन्धमा स्वयम् शिक्षकहरूमा नै पूर्ण ज्ञान नहुदाँ यसलाई कार्यान्वयनमा ल्याउन विविध समस्याहरू परिरहेका छन् । यस प्रणालीलाई कार्यान्वयनमा ल्याउन शैक्षिक अवस्था सुदृढ हुन जरुरी हुन्छ । शैक्षिक अवस्था भन्नाले शैक्षिक सेवाहरू देखि लिएर कक्षा व्यवस्थापन भौतिक व्यवस्थापन जस्ता पक्षहरूलाई बुझाउँछ । यस अध्ययनका लागि छनोटमा परेका विद्यालयका भौतिक व्यवस्थापन अन्तर्गत विशेषगरी कक्षाकोठा व्यवस्थापन सम्बन्धमा

प्रत्यक्ष अवलोकन तथा शिक्षकहरूबीच चलाइएको लक्षित समूह छलफलको निष्कर्षलाई तलको तालिकामा देखाइयो :

तालिका-च

भौतिक व्यवस्थापन पक्षका आधार र अवस्थाबीच तुलना

क्र.स.	भौतिक आधारहरू	व्यवस्थापनका	प्राप्त अवस्था	विद्यालयहरू			
				श्री कवीर मा.वि.	श्री श्रीखण्ड मा.वि.	श्री पञ्चायत मा.वि.	श्री सुकुना उच्च मा.वि.
क.	कक्षाकोठाको आकार		विद्यार्थी खचाखच भरिएको	✓	✓	X	✓
			उपयुक्त	X	X	✓	X
ख.	कक्षाकोठाको सरसफाइ		केही मात्रामा सफा	✓	✓	✓	✓
			सफा	X	X	X	X
ग.	बसाइ व्यवस्थापन		ठिकै	✓	✓	✓	✓
			उपयुक्त	X	X	X	X
घ.	फर्निचरको व्यवस्थापन		विद्यार्थीको स्तरअनुसार भएको	X	X	✓	✓
			विद्यार्थीको स्तरअनुसार नभएको	✓	✓	X	X
ङ.	प्रकाशको व्यवस्था		उपयुक्त	✓	✓	✓	✓
			अनुपयुक्त	X	X	X	X
च.	कक्षाकोठाको सजावट		भित्तामा रङ लगाएको	✓	✓	✓	✓
			तस्वीर र चार्ट राखिएको	✓	✓	X	X
छ.	कार्यसञ्चयिका फायल राख्ने दराजको व्यवस्थापन		भएको	✓	✓	X	X
			नभएको	X	X	✓	✓

स्रोत: स्थलगत अध्ययन, २०७३

उपरोक्त तालिकालाई विश्लेषण गर्दा भौतिक व्यवस्थापन अन्तर्गत कक्षाकोठा व्यवस्थापनको अवलोकन गर्दा कक्षाकोठाको आकार, कक्षाकोठाको सरसफाइ, बसाइ व्यवस्थापन, फर्निचरको व्यवस्था, प्रकाशको व्यवस्था र कक्षाकोठाको सजावट जस्ता पक्षहरूमा अध्ययन गरिएको थियो । कक्षाकोठा सामान्यतया ९ फिट उचाइ भएका घाम पानीबाट बचाउ हुने किसिमको हुनुपर्ने र कक्षागत क्षेत्रफल आधारभूत तहको हकमा ०.९० वर्गमिटर रहनुपर्ने शिक्षा नियामावली २०५९ मा पाइयो र सोहीअनुसार विद्यालयका कक्षाकोठाहरू रहेको पाइयो । कक्षाकोठाको सरसफाइलाई हेर्दा चारवटै विद्यालयका कक्षा-५

का कक्षाकोठाहरू केही मात्रामा सफा पाइयो । चारवटै विद्यालयमा बसाइ व्यवस्थापन ठिकै रहेको, विद्यार्थीहरू छरिएर जहाँत्यही बसेको, छात्राहरू एक पट्टि र छात्रहरू अर्को पट्टि तर अग्ला तथा होचा विद्यार्थीहरू छरिएर बसेकाले बसाइ व्यवस्थापन राम्रो नभएको पाइयो । विद्यालयहरूमा फर्निचरको व्यवस्थालाई हेर्दा विद्यार्थी संख्याको अनुपात र स्तरभन्दा कमी पाइयो साथै सबै विद्यालयमा कक्षाकोठामा प्रकाशको व्यवस्था उपयुक्त रहेको पाइयो । कक्षाकोठाको सजावट हेर्दा भित्तामा रङ्गलगाएको तर तस्वीर र चार्ट कम मात्रामा राखिएको पाइयो । कार्यसञ्चयिका फायल राख्ने दराजको छुट्टाछुट्टै व्यवस्था नभएको र दराज भएका विद्यालयहरूमा पनि आवश्यकताअनुसार नपुग्ने भएकाले समस्या रहेको पाइयो ।

समग्रमा भन्नुपर्दा भौतिक पक्षहरूको व्यवस्थापन नै कमजोर रहेको पाइयो जसमा विद्यार्थी संख्याको आधारमा कक्षाकोठा सानो हुनु, बसाइको व्यवस्था नमिल्नु, फर्निचरहरू पर्याप्त नहुनु जस्ता समस्याहरू रहेको पाइयो । यी विभिन्न पक्षहरूमा सुधार गरेमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन अन्तर्गत कार्यसञ्चयिका प्रणालीको कार्यान्वयन गर्न सहज हुने देखिन्छ ।

४.१.१०. विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिका फायल राख्ने समयावधि

कार्यसञ्चयिकाको लागि फाइलिङ प्रक्रिया, अडियो टेप, भिडियो टेप आदिको समेत प्रयोग गरिन्छ । विद्यार्थीको विविध उपलब्धिलाई लामो समयसम्म फाइलिङ वम फोल्डरमा सङ्कलन गरि विश्लेषण गरिन्छ । यस अध्ययनका क्रममा शिक्षकहरूलाई विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिका फायल कहिलेसम्म राख्नुहुन्छ ? भनि सोधिएको थियो र चार वटै विद्यालयका शिक्षकहरूका विचारलाई तलको तालिकामा देखाइएको छः

तालिका-छ

विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिका फायल राख्ने समयावधि

क्र.स.	विद्यालय	समयावधि
क.	श्री पञ्चायत मा.वि.	राखिएको छैन ।
ख.	श्री सुकुना उच्च मा.वि.	राखिएको छैन । विद्यार्थीले विद्यालयको पढाइ पुरा नगरुञ्जेलसम्म राख्नु पर्छ ।
ग.	श्री श्रीखण्ड मा.वि.	उक्त विद्यार्थी यस विद्यालयमा रहेसम्म । शैक्षिक सत्रको प्रारम्भदेखि विद्यार्थी उक्त विद्यालयमा रहेसम्म ।
घ.	श्री कवीर मा.वि.	सात वर्षसम्म । विद्यार्थी विद्यालय छाडेर नगएसम्म ।

उपरोक्त तालिकालाई विश्लेषण गर्दा पञ्चायत मा.वि. का शिक्षकहरूले कार्यसञ्चयिकाको प्रयोग नगरेकाले राखिएको छैन भनि बताएको पाइयो । त्यस्तै सुकुना उच्च मा.वि. का १ जना शिक्षकले नराखिएको र एक जना शिक्षकले विद्यार्थीले पढाइ पुरा नगरुञ्जेलसम्म राख्नुपर्छ भनि बताएको पाइयो भने अन्य दुई वटा विद्यालयका शिक्षकहरूले विद्यार्थीले विद्यालयको पढाइ पुरा नगरुञ्जेल सम्म, शैक्षिक सत्रको प्रारम्भदेखि विद्यार्थी उक्त विद्यालयमा रहेसम्म, सात वर्षसम्म राख्नुपर्छ भनि बताएको पाइयो । निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन कार्यान्वयन पुस्तिका २०६८ मा विद्यार्थीको सफलताका आधारमा शिक्षकको कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन गरिने भएकाले यस फायललाई व्यवस्थित रूपमा राख्नुपर्छ भनि उल्लेख गरिएको छ । त्यस्तै कार्यसञ्चयिका उनीहरूले माथिल्लो कक्षा पूरा नगरुञ्जेल जतन गरेर राख्नुपर्दछ भनि उल्लेख छ । यसरी कार्यसञ्चयिका प्रणाली लागु भएका विद्यालयका शिक्षकहरूमा कार्यसञ्चयिका फायल राख्ने सम्बन्धमा जानकारी रहेको पाइयो ।

४.१.११ कार्यसञ्चयिका प्रणालीसम्बन्धि तालिमको विश्लेषण

यस अध्ययनका लागि छनोटमा परेका विद्यालयका शिक्षकहरूलाई अन्तर्वार्तामार्फत कार्यसञ्चयिका प्रणाली सम्बन्धि तालिम कतिपटक लिनु भएको छ? भनि सोधिएको थियो । चारवटै विद्यालयका शिक्षकहरूले लिएको तालिम विवरण लाई निम्नानुसार देखाइएको छ :

तालिका-ज

शिक्षकहरूले कार्यसञ्चयिका सम्बन्धी तालिम लिएको विवरण

विद्यालयहरू	तालिम लिएको पटक
श्री पञ्चायत मा.वि.	एक जनाले १ पटक एक जनाले २ पटक
श्री कवीर मा.वि.	एक जनाले २ पटक एक जनाले ३ पटक
श्री श्रीखण्ड मा.वि.	दुवै जनाले २ पटक
श्री सुकुना उच्च मा.वि.	एक जनाले १ पटक एक जनाले नलिएको

उपरोक्त तालिकालाई विश्लेषण गर्दा छनोटमा परेका आठ जना शिक्षकहरू मध्ये चार जनाले १ पटक, दुई जनाले २ पटक, एकजनाले ३ पटक तथा एक जनाले तालिम लिएको छैन भनि बताएको पाइयो ।

यसै सन्दर्भमा अनुसूची-३ को प्रयोग गरी छनोटमा परेका विद्यालयका प्र.अ. हरूलाई कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयन सम्बन्धि तालिममा शिक्षकलाई कतिपटक पठाउनुभएको छ ? भनि अन्तवार्ता लिइएको थियो जसमा तीन वटा विद्यालयहरू पञ्चायत मा.वि., कवीर मा.वि. तथा श्रीखण्ड मा.वि. का प्र.अ.हरूले यस सम्बन्धि तालिममा शिक्षकलाई एक पटक पठाएको भनि बताएको पाइयो भने सुकुना उच्च मा.वि.का प्र.अ.ले निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्बन्धि तालिम बेलाबेलामा हुने गरेको र यसैमा एउटा प्याकेजको रूपमा कार्यसञ्चयिका निर्माण तथा कार्यान्वयन सम्बन्धि तालिम पनि राख्ने गरेको तर यो प्रक्रिया भन्कटिलो भएकाले तालिम नै प्रभावकारी नभएको भनि बताएको पाइयो ।

पाठ्यक्रममा उल्लेख गरेअनुसार निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन अन्तर्गत कार्यसञ्चयिका सम्बन्धमा तालिम पटकपटक हुनुपर्ने तथा पुनर्ताजगी तालिम भइरहनु पर्ने उल्लेख गरेको छ । त्यसैले विद्यालयहरूमा यससम्बन्धि तालिमको अभाव देखिन्छ ।

४.२ विद्यालय तहमा कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनको प्रभावकारिता

कुनै पनि कार्यक्रम त्यसवेला सफल भएको मानिन्छ, जतिबेला त्यसको प्रतिफल राम्रो हुन्छ । त्यसैगरी निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन अन्तर्गत कार्यसञ्चयिका प्रणालीको सफलता त्यतिबेला देखिन्छ, जतिबेला कार्यसञ्चयिकाको सफल कार्यान्वयन पश्चात विद्यार्थीमा सकारात्मक प्रभाव परेको हुन्छ । यस शोध कार्यका लागि छनोटमा परेका विद्यालयका शिक्षकहरूलाई विद्यालय तहमा कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनको प्रभावकारिता कस्तो छ ? भनि अन्तर्वार्ता लिइएको थियो जसमा चार वटै विद्यालयका शिक्षकहरूको विचारलाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ:

तालिका-भ

विद्यालय तहमा कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनको प्रभावकारिता

विद्यालय	शिक्षकका विचारहरू
१. श्री श्रीखण्ड मा.वि.	- प्रभावकारिता सन्तोषजनक छ ।
२. श्री सुकुना उच्च मा.वि.	- निर्माण र प्रयोग गर्न सक्दा प्रभाव राम्रै हुन्छ । - प्रभावकारिता न्यून छ ।
३. श्री कवीर मा.वि.	- प्रभावकारिता राम्रो नै देखिन्छ ।
४. श्री पञ्चायत मा.वि.	- विद्यार्थीको दैनिकी बुझ्न सजिलो तर पूर्वाधार तयार नगरिकन पास भएको राम्रो नभएकाले त्यति प्रभावकारी छैन । - प्रभावकारी छैन ।

उपरोक्त तालिकालाई विश्लेषण गर्दा दुईवटा विद्यालयहरू श्री श्रीखण्ड मा.वि. तथा श्री कवीर मा.वि. का शिक्षकहरूले विद्यालयत हमा कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनको प्रभावकारिता राम्रो र सन्तोषजनक छ भनि बताएको पाइयो । त्यस्तै श्री सुकुना उच्च मा.वि.का शिक्षकहरूले यसको निर्माण प्रयोग गर्न सक्दा प्रभावकारी हुने तर अहिले चाँहि न्यून रहेको भनि बताएको पाइयो । श्री पञ्चायत मा.वि. का शिक्षकहरूले कार्यसञ्चयिका

निर्माण र प्रयोग गर्दा विद्यार्थीको दैनिकी बुझ्न सजिलो हुने तर पूर्वाधार तयार नगरिकन पास भएको राम्रो हुदैन र प्रभावकारी नभएको भनि बताएको पाइयो ।

त्यस्तै गरेर सूचना सङ्कलन गर्ने क्रममा सुकुना स्रोत केन्द्रका स्रोत व्यक्ति सहायकलाई कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयन पक्षको विद्यालय तहमा प्रभावकारिता छ, या छैन र यसको प्रभावकारिता कसरी विश्लेषण हुदै आएको छ ? भनि सोधिएको थियो जसमा “विद्यालय तहमा कार्यसञ्चयिकाद्वारा नै प्रत्येक विद्यार्थीको व्यक्तिगत, पारिवारिक विवरण, हाजिरी को अवस्था, शैक्षिक पृष्ठभूमि, अतिरिक्त क्रियाकलापमा रुची जस्ता पक्षमा जानकारी पाइने भएकाले विद्यार्थीको मनोविज्ञान, रुची बुझेर पठनपाठन कार्य गर्न सहज बनाउन सकिने भएकाले यसको प्रभावकारिता छ” भनि बताएको पाइयो साथै विद्यार्थीको शैक्षिक स्थिति तथा व्यवहारमा आएको परिवर्तनका आधारमा कार्यसञ्चयिका प्रणालीको प्रभावकारिता विश्लेषण गर्ने गरिएको छ भनि बताएको पाइयो ।

अनुसूची-५ अन्तर्गत बुदाँ नं. २ लाई केन्द्रित गरि शिक्षकहरूबीच चलाइएको लक्षित समूह छलफलबाट विद्यालय तहमा कार्यसञ्चयिकाको प्रभावकारिता राम्रो रहेको, लिखित परीक्षाबाट मात्र विद्यार्थीको सम्पूर्ण पक्षको मूल्याङ्कन हुन नसक्ने, कार्यसञ्चयिका फायलमा समेटिएका पक्षहरूले विद्यार्थीलाई परीक्षाको त्रासबाट टाढा राख्न सकिने, कक्षा १-३ मा उदार कक्षोन्नतिको व्यवस्था गरिएकाले विद्यालय तहमा यसको प्रयोग गर्न सक्दा एकदमै प्रभावकारी रहेको निष्कर्ष प्राप्त भएको छ ।

आधारभूत शिक्षा पाठ्यक्रम २०६३ (कक्षा १-३) र २०६५ (कक्षा ४-५) ले निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनसगैँ कार्यसञ्चयिकाको प्रयोग गर्नुपर्ने अनिवार्यता गरेको भएपनि नमूना छनोटमा परेका २ वटा विद्यालयमा यसको प्रयोग नभएको पाइयो साथै कार्यसञ्चयिकाको प्रयोग भएका विद्यालयमा प्रक्रिया प्रभावकारी रहेको र प्रयोग नभएका विद्यालयमा प्रभावकारिता न्यून रहेको स्पष्ट हुन्छ ।

४.३ कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनमा देखा परेका समस्याहरू

कार्यसञ्चयिकालाई निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको एक अभिन्न अङ्गको रूपमा लिइन्छ । हाम्रो देशको शिक्षा नीतिमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन गर्ने क्रममा प्रत्येक विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिका फायल पनि भर्नुपर्ने भनि उल्लेख गरेको छ । यसै आधारमा प्रस्तुत शोध कार्यलाई सार्थक तुल्याइ पूर्ण बनाउन अनुसूची-२, ३ र ४ अन्तर्गत अन्तर्वार्ता सूची

मार्फत शिक्षक, प्र.अ. तथा स्रोत व्यक्ति सहायक र अनुसूची-५ अन्तर्गत बुदाँ न-३ मा केन्द्रीत रही शिक्षकहरूबीच चलाइएको छलफलबाट प्राप्त निष्कर्षअनुसार कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनमा देखिएका समस्याहरू निम्नानुसार पाइयो:

४.३.१ प्रयोग गर्न भन्कटिलो

एउटा शिक्षकले प्रत्येक विद्यार्थीका हरेक क्रियाकलापको रेकर्ड राख्नुपर्ने भएकाले कार्यसञ्चयिका फायलको प्रयोग गर्न निकै भन्कटिलो रहेको शिक्षक तथा प्र.अ. हरूले बताएको पाइयो ।

४.३.२ विद्यार्थी र शिक्षकको अनुपात नमिल्लाले समयको अभाव

कार्यसञ्चयिका फायल भर्न अतिरिक्त समय चाहिने भएकाले विद्यार्थी संख्या बढी भएको र शिक्षकले सम्पूर्ण समय अध्यापन कार्यमा नै बिताउनु पर्ने भएकाले शिक्षक विद्यार्थी अनुपात नमिलेको र यसको प्रयोग गर्नमा समय नपुग्ने तथा श्रम बढी गर्नु पर्ने भएकाले समस्या रहेको सम्बन्धित शिक्षकहरूले बताएको पाइयो ।

४.३.३ प्रभावकारी तालिमको अभाव

कार्यसञ्चयिकाको व्यवस्थित कार्यान्वयनका लागि शिक्षकहरू तालिमप्राप्त हुनुपर्ने तर यससम्बन्धि तालिम कमै मात्र भएको र स्वयम् शिक्षक, प्र.अ. तथा अभिभावकहरू यस बारेमा स्पष्ट नरहेको पाइयो ।

४.३.४ विद्यार्थीको उपस्थितिमा नियमितता नहुने

विभिन्न कारणले विद्यार्थीहरू पाठ्य सामाग्री लिएर दैनिक रुपमा नियमित विद्यालय नआउने भएकाले समस्या रहेको स्रोत व्यक्ति सहायक तथा प्र.अ. हरूले बताएको पाइयो ।

४.३.५ अभिभावकको वेवास्ता

विद्यार्थीका अभिभावकहरू विद्यालय नआउने, छोराछोरीको पढाइको बारेमा चासो नलिने, अरुका घरमा बस्ने, अनाथ बालबालिका, निरक्षर अभिभावकहरूले आफ्ना छोराछोरीको सही विवरण दिन नसकेको, विद्यार्थीले गृहकार्य गरेर ल्याउने नगरेको जस्ता समस्याहरू रहेको स्रोत व्यक्ति सहायक, शिक्षक तथा प्र.अ.हरूले बताएको पाइयो ।

४.३.६ विद्यालयको व्यवस्था फितलो हुनु

कार्यसञ्चयिकाको प्रयोग नहुदाँको अवस्थामा के हुने भन्ने स्पष्ट किटान नहुनाले स्वयम् शिक्षक तथा प्र.अ.हरूले ध्यान नदिएको स्रोत व्यक्ति सहायक तथा शिक्षकहरूले बताएको पाइयो ।

४.३.७ स्रोत साधनको अभाव

प्रत्येक विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिका फायल तथा महत्वपूर्ण कागजातहरू राख्नको लागि उचित दराजको व्यवस्था नहुनाले यसको व्यवस्थापनमा कठिनाई भएको प्र.अ.हरूले बताएको पाइयो ।

४.३.८. कार्यसञ्चयिका फायल जटिल हुनु

कार्यसञ्चयिका फायलमा समेटिएका पक्षहरू धेरै हुनाले फायल लामो तथा जटिल रहेको र यसलाई प्रयोग गर्न समस्या रहेको शिक्षकहरूले बताएको पाइयो ।

४.३.९. अनुगमन तथा सुपरिवेक्षणको अभाव

कार्यसञ्चयिका कार्यान्वयनको सम्बन्धमा कार्यान्वयन भएको छ या छैन र कसरी प्रयोग भइरहेको छ सो को स्रोत व्यक्ति तथा विद्यालय निरीक्षकबाट निरन्तर अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण हुनु पर्नेमा सुपरिवेक्षण नभएको शोधकर्ताको प्रत्यक्ष अवलोकनमार्फत तथा शिक्षकहरूको भनाइबाट स्पष्ट भएको छ ।

नमुना छनोटमा परेका चारवटा विद्यालय मध्ये दुईवटा विद्यालयमा कार्यसञ्चयिका प्रणाली को प्रयोग नहुनु नै एक प्रमुख समस्याका रूपमा लिन सकिन्छ । प्रत्येक विद्यार्थीका लागि बेग्लाबेग्लै फोल्डर तयार गरी उनीहरूले गरेका शैक्षिक प्रगति, उपलब्धिहरू, व्यवहारहरू, लिखित रूपमा दिइएको पृष्ठपोषण, विद्यार्थी आफैले गरेको आत्म मूल्याङ्कन कुनै सिर्जना वा रचनाको नमुना सङ्कलन गरेर राखिने र सोका माध्यमबाट विद्यार्थीको प्रगति र उपलब्धि प्रमाणित गर्न मद्दत गर्ने जस्ता पक्षहरू कार्यसञ्चयिकामा समेटिने हुदाँ यसको प्रयोग नहुनु नै आधारभूत तहमा मूल समस्याका रूपमा रहेको पाइयो ।

नेपालको शैक्षिक प्रक्रियामा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन अन्तर्गत कार्यसञ्चयिकालाई शिक्षण सिकाइ प्रक्रियाको अभिन्न अङ्ग बनाउन यो सैद्धान्तिक रूपमा मात्र सीमित रहेको प्रष्ट हुन्छ, र जुन विद्यालयहरूमा व्यवहारिक रूपमा प्रयोग गरिएको छ, त्यहाँ पनि विविध समस्याहरू रहेको प्रष्ट हुन्छ। कार्यसञ्चयिका प्रणाली शैक्षिक सत्र २०६३ मा कक्षा १ बाट निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन अभिलेखसँगै प्रारम्भ भइ हालसम्ममा कक्षा ७ सम्म लागू भइसके पनि यो व्यवस्था त्यति प्रभावकारी नभएको देखिन्छ। आधारभूत तहको पाठ्यक्रममा उल्लेखित कार्यसञ्चयिका प्रणालीमा देखिएका समस्याहरूमा मूल्याङ्कनको लागि लामो समय लाग्ने, विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिका राख्न खर्चिलो हुने, एउटा शिक्षकलाई उक्त रेकर्ड राख्न निकै झन्झटिलो हुने, तत्काल पृष्ठपोषण नपाए कार्यसञ्चयिकाको सार्थकता नहुने, कार्यसञ्चयिकाको नमुना फरक-फरक रूपमा प्रयोग गरिने भएकाले व्याख्यामा एकरूपता नहुने तथा सुधारात्मक मूल्याङ्कनको प्रयोजनको लागि तयार गरिने कार्यसञ्चयिका निर्णयात्मक रूपमा प्रयोग गर्नु त्यति व्यवहारिक नहुने आदि पर्दछन्।

आधारभूत तहको पाठ्यक्रममा उल्लेखित कार्यसञ्चयिका प्रणालीका समस्याहरू र शोधकर्ताले विद्यालयहरूबाट संकलित समस्याहरूलाई तुलना गर्दा उस्तै उस्तै र अझ बढी समस्याहरू कार्यान्वयन तहमा रहेको पाइयो। कार्यसञ्चयिकाको निर्माण र सहि प्रयोगका लागि माथिका सम्पूर्ण समस्याहरू समाधान गरेमा यसको व्यवहारिक कार्यान्वयन हुने देखिन्छ।

४.४ कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनमा देखा परेका समस्या समाधानका उपायहरू

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन विद्यार्थीहरूको निरन्तर प्रगतिका लागि अति नै आवश्यक प्रक्रिया हो। कार्यसञ्चयिकाले विद्यार्थीको निरन्तर मूल्याङ्कन गर्न सघाउ पुऱ्याउने भएकाले यसको वास्तविक प्रयोग हुन जरुरी छ। यस पद्धतिको सहि प्रयोग भएको खण्डमा सरोकारवालाहरूको गुणस्तरीय शिक्षाको चाहना सहज रूपमा पूरा हुने वातावरण बन्दछ। त्यसका लागि कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयन गराउँदा के-कस्ता समस्याहरू देखिएका छन् विश्लेषण गरी उक्त समस्याहरूको समाधान खोज्नु अत्यन्त आवश्यक देखिन्छ। त्यसैले प्रधानाध्यापक, शिक्षक, विद्यार्थी, व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारीमा CAS बारे स्पष्ट जानकारी गराउने खालका तालिम अभिमुखीकरणले पनि समस्या समाधान गर्न मद्दत गर्छ। छनोटमा परेका विद्यालयका प्र.अ., शिक्षक, स्रोत व्यक्ति सहायकबाट अन्तवार्ता, लक्षित समूह

छलफल तथा अवलोकन मार्फत प्राप्त भएका कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनमा देखिएका समस्या समाधानका उपायहरू निम्न बुदाँमा स्पष्ट पारियो :

- १) शिक्षक दरबन्दी र विद्यार्थी अनुपात मिलाइ अतिरिक्त समयको व्यवस्था गरिनुपर्ने ।
- २) कार्यसञ्चयिकाको बारेमा वास्तविक धारणा स्पष्ट पार्न शिक्षक, अभिभावक संघका पदाधिकारीहरूका लागि अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु पर्ने ।
- ३) बेलाबेलामा अभिभावक भेला गराइ विद्यार्थीहरूको अवस्थाबारे जानकारी गराउने ।
- ४) कक्षागत तथा विषयगत शिक्षकहरूको भेलामा कार्यसञ्चयिका सम्बन्धी अन्तक्रिया गर्नुपर्ने ।
- ५) सबैले सजिलै सिकने खालको शिक्षण विधि साथै विद्यार्थी केन्द्रीत शिक्षण गर्नुपर्ने ।
- ६) कार्यसञ्चयिका फायल नै जटिल तथा लामो भएकाले यसलाई छोटो तथा शिक्षकहरूले प्रयोग गराउन सक्ने गरि निर्माण गरिनु पर्ने ।
- ७) कार्यसञ्चयिका कार्यान्वयन गर्नका लागि शिक्षकहरूलाई प्रोत्साहन गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।
- ८) शिक्षकले कार्यसञ्चयिका कार्यान्वयन गर्दा देखेका समस्याहरू तत्काल समाधान गर्ने गरी विद्यालय तथा स्रोतकेन्द्र स्तरीय संयन्त्र निर्माण गर्नुपर्ने ।
- ९) विद्यालयद्वारा यसको प्रयोग अनिवार्य गराउनु पर्ने ।
- १०) शिक्षकहरूलाई समयसमयमा पुनर्ताजगी तालिमको व्यवस्था गरी कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयन प्रक्रिया भन्फटिलो र बोभिलो छैन भन्ने कुराको बोध गराइ शिक्षकको हालको सोचाइ परिवर्तन गर्नुपर्ने ।
- ११) कार्यसञ्चयिका फायललाई व्यवस्थीत रूपमा व्यवस्थापन गर्न फर्निचर (दराज) को व्यवस्था गरिनुपर्ने ।
- १२) नियमित रूपमा अनुगमन र सुपरिवेक्षण गरिनु पर्ने ।

) कार्यसञ्चयिका कार्यान्वयनका बारेमा अनुगमन तथा निरिक्षण व्यवस्थालाई कडाइका साथ लागू गर्ने व्यवस्था गरिनुपर्ने ।

अन्त्यमा आधारभूत तहमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन अन्तर्गत कार्यसञ्चयिकाको प्रयोग नभएको र प्रयोग भएका विद्यालयमा पनि विविध समस्याहरू रहेकाले प्रभावकारी हुन नसकेको अवस्थामा माथि उल्लेखित समाधानका उपायहरूको अवलम्बन गर्न सकेमा यसको सही निर्माण र प्रयोग हुने देखिन्छ । तसर्थ कार्यसञ्चयिकाको प्रयोग व्यापक रूपमा गर्ने/गराउने एवम् कार्यसञ्चयिका प्रयोगको क्षेत्रमा देखापरेका समस्याहरू सामाधान गर्न/गराउन सकेको खण्डमा सामुदायिक विद्यालयका आधारभूत तहमा कार्यसञ्चयिकाको प्रयोग उच्च रूपमा गर्न सकिने देखियो ।

४.५ प्राप्ति

कुनै अध्ययन अनुसन्धान गर्नुका पछाडी केही प्राप्तिको अपेक्षा गरिन्छ । यस अध्ययनमा पनि नमूना छनोटमा परेका विद्यालयका प्र.अ. हरू, शिक्षकहरू, तथा स्रोत व्यक्ति सहायकसँग लिइएको अन्तर्वार्ता, विद्यार्थीहरूसँग लिइएको परीक्षा, शिक्षकहरूबीच चलाइएको लक्षित समूह छलफल, प्रत्यक्ष अवलोकन तथा विविध दस्तावेजहरूको अध्ययनबाट प्राप्त सूचना तथा तथ्याङ्कहरूको प्रस्तुतीकरण तथा विश्लेषणपश्चात प्राप्ति निकालियो ।

शैक्षिक कार्यक्रमको एउटा महत्वपूर्ण पक्ष वा लगानी विद्यार्थी हो, कुनै विद्यार्थीले उसको उमेर र स्तरअनुसारको ज्ञान सीप हासिल गर्न सक्थो वा सकेन भनि लेखाजोखा गर्न मूल्याङ्कन गरिन्छ । विद्यार्थीले के सिके ? के सिक्न सकेनन् ? सिक्न नसक्नुका कारणहरू बुझेर शिक्षकहरूले पृष्ठपोषण दिने, जान्नेलाई प्रोत्साहन गर्ने र नजान्नेलाई सुधारात्मक शिक्षण गर्ने, विद्यार्थीले सिक्न नसकेमा शिक्षकले शिक्षण विधि र तरिका परिवर्तन गर्ने साथै विद्यार्थीका सम्पूर्ण पक्षको मूल्याङ्कन गरी कक्षोन्नति गर्न आवश्यक छ । नेपाल सरकारले आधारभूत तहमा वार्षिक परीक्षा प्रणालीले मात्र विद्यार्थीको समग्र मूल्याङ्कन हुन नसकेको तथ्य औल्याउँदै निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन अन्तर्गत कार्यसञ्चयिकाको प्रयोग गराउने नीति लिएको थियो । विविध समस्याका कारण यसको प्रयोग विद्यालय तहमा प्रभावकारी नभएको देखिन्छ । “कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनको अवस्था” शीर्षक राखी अध्ययन अनुसन्धान गरिएको यो शोध कार्यबाट निम्नानुसार प्राप्ति पाइयो :

-) कार्यसञ्चयिका प्रणाली सम्बन्धमा चारवटै विद्यालयका प्र.अ. शिक्षक तथा स्रोत व्यक्ति सहायकमा जानकारी रहेको पाइयो भने ६५% विद्यार्थीहरूमा मात्र यस सम्बन्धमा ज्ञान भएको पाइयो ।
-) निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनले विद्यार्थीसँग सरोकार राख्ने पक्षहरू हाजिरी, कक्षा कार्यकलापमा सहभागिता, परियोजना कार्य, विद्यार्थीको व्यक्तिगत तथा पारिवारिक विवरण आदि पर्दछन् भनि बताएको पाइयो ।
-) प्रत्येक विद्यार्थीको प्रगतिको समग्रमा मूल्याङ्कन गर्न, शैक्षिक स्तर वृद्धि गर्न, प्रत्येक विद्यार्थीको सर्वाङ्गीण पक्षको जानकारी प्राप्त गरी सुधारात्मक शिक्षण गर्नका लागि कार्यसञ्चयिका प्रणाली आवश्यक रहेको जानकारी प्राप्त भयो ।
-) निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनका साधनहरूमा कक्षा कार्य, गृहकार्य, परियोजना कार्य, हाजिरी, लिखित तथा मौखिक परीक्षा, व्यवहार परिवर्तन आदि पर्दछन् भनि बताएको पाइयो ।
-) छनोटमा परेका चारवटा विद्यालयमध्ये २ वटामा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन अन्तर्गत कार्यसञ्चयिकाको प्रयोग गरी मूल्याङ्कन गर्ने गरेको र २ वटा विद्यालयमा पुरानै पद्धति अर्थात् परीक्षा प्रणालीबाट नै मूल्याङ्कन गर्ने गरेको पाइयो ।
-) कार्यसञ्चयिका प्रणालीको कार्यान्वयन भए नभएको सम्बन्धमा अनुगमन तथा निरीक्षण एकदमै कम भएको पाइयो ।
-) यस सम्बन्धमा दुईवटा विद्यालयका विद्यार्थी तथा अभिभावकहरू केहि मात्रामा जानकार रहेकाले सकारात्मक प्रतिक्रिया रहेको र दुई वटा विद्यालयका विद्यार्थी तथा अभिभावकहरू सचेत वा जानकार नरहेको प्र.अ.हरूको धारणा पाइयो ।
-) कक्षाकोठासँग सम्बन्धित भौतिक पक्षहरूको व्यवस्थापन कमजोर पाइयो ।
-) विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिका फायल राख्ने समयावधि सम्बन्धमा कार्यसञ्चयिकाको प्रयोग भएका दुई विद्यालयका शिक्षकहरू जानकार रहेको

साथै राख्ने गरेको र दुई विद्यालयका शिक्षकहरूमा जानकारी भएपनि प्रयोग नभएकाले राखिएको छैन भनि बताएको पाइयो ।

-)] निरन्तर विद्यार्थी र मूल्याङ्कन सम्बन्धमा तालिमको अभाव रहेको र शिक्षकहरूले तालिमको अपेक्षा गरेको पाइयो ।
-)] कार्यसञ्चयिकाको प्रयोग गरेका दुई विद्यालयमा यसको प्रभावकारिता न्यून रहेको देखियो र प्रयोग गर्न सक्दा प्रभावकारी हुने शिक्षकहरूको धारणा पाइयो ।
-)] कार्यसञ्चयिका निर्माण तथा कार्यान्वयन गराउँदा देखा परेका समस्याहरूमा प्रयोग गर्न भन्कटिलो, समयको अभाव, तालिमको अभाव, विद्यार्थी उपस्थितिमा अनियमितता, अभिभावकको वेवास्ता, विद्यालयको व्यवस्था फितलो, कार्यसञ्चयिका फायल जटिल तथा लामो, अनुगमन तथा सुपरिवेक्षणको अभाव आदि पर्दछन् भनि बताएको पाइयो ।
-)] समस्या समाधानका उपायहरूमा अतिरिक्त समयको व्यवस्था गर्नुपर्ने, तालिमको व्यवस्था गर्नुपर्ने कार्यसञ्चयिका फायल छोटो तथा सजिलो तरिकाले निर्माण गरिनुपर्ने, निरीक्षण तथा अनुगमन हुनुपर्ने आदि पर्दछन् भनि बताएको पाइयो ।
-)] यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि स्वयम् प्र.अ. तथा शिक्षकहरूले जागरुक हुनुपर्ने देखियो ।
-)] कार्यसञ्चयिका फायल व्यवस्थापनको लागि दराजको व्यवस्था गरिनुपर्ने भनि बताएको पाइयो ।

परिच्छेद-पाँच

निष्कर्ष र सुभावहरु

५.१ निष्कर्ष

कार्यसञ्चयिकालाई निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको एक अभिन्न अङ्गको रूपमा लिइन्छ । हाम्रो देशको शिक्षा नीतिमा विद्यार्थीको निरन्तर मूल्याङ्कन गर्ने क्रममा प्रत्येक विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिका फायल पनि भर्नुपर्ने र यसैका आधारमा विद्यार्थीको मूल्याङ्कन गर्नु पर्ने अनिवार्यता रहेपनि यो व्यवस्था लगभग सैद्धान्तिक रूपमा मात्र सिमित रहेको देखिन्छ । कार्यसञ्चयिकाको प्रयोग गरेका विद्यालयमा पनि विभिन्न समस्याहरूको कारण यसको उचित कार्यान्वयन हुन नसकेको देखिन्छ । यसै तथ्यलाई मध्यनजर गर्दै आधारभूत तहमा “कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनको अवस्था शीर्षक राखी कार्यसञ्चयिका प्रयोगको अवस्था कस्तो छ ? प्रभावकारिता कस्तो छ ? के-कस्ता समस्याहरू रहेका छन् र ति समस्याहरूलाई कसरी समाधान गर्न सकिन्छ ? भन्ने प्रश्नहरूमा केन्द्रीत रही यो शोधकार्य गरिएको हो ।

कार्यसञ्चयिका प्रणालीका बारेमा सम्पूर्ण प्रतिक्रियादाताहरूमा ज्ञान हुनुपर्नेमा नभएको देखिन्छ । निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनले विद्यार्थीसँग सरोकार राख्ने पक्षहरू तथा साधनहरू सम्बन्धमा शिक्षकहरू पूर्ण जानकार नभएको पाइयो । विद्यालय तहमा कार्यसञ्चयिकाको प्रयोग आवश्यक रहेको देखिन्छ । त्यस्तै गरेर शिक्षकहरूले कार्यसञ्चयिका फायल निर्माण नगरेको र विद्यालयले खरिद गरि प्रयोग गर्न दिएको, छनोटमा परका दुईवटा विद्यालयमा मात्र कार्यसञ्चयिकाको प्रयोग भएको र यसको सही कार्यान्वयनबाट मूल्याङ्कन प्रभावकारी हुने देखियो । तालिम तथा अनुगमन कमै मात्र भएको यसको प्रयोग भएका विद्यालयका विद्यार्थी तथा अभिभावकहरू यस प्रति सकारात्मक रहेको प्र.अ.हरूको धारणाबाट स्पष्ट भएको देखिन्छ । कक्षा कोठा व्यवस्थापनलाई हेर्दा सुधार गर्नुपर्ने र कार्यसञ्चयिका फायल जतन गरेर लामो समयसम्म राख्नुपर्ने भएकाले दराजको अभाव देखियो । विद्यालय तहमा कार्यसञ्चयिकाको कार्यान्वयन नहुनु मूल समस्या रहेको र अन्य समस्याहरूमा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात नमिल्ने समयको अभाव, तालिमको अभाव, भ्रन्कटिलो प्रक्रिया, उक्त फायल नै जटिल हुनु, विद्यार्थी उपस्थितिमा अनियमितता, विद्यालयको फितलो व्यवस्था, सुपरिवेक्षण तथा अनुगमनको कमी आदि रहेको पाइयो । अतिरिक्त समयको व्यवस्था, अभिभावकलाई अभिमुखीकरण कार्यक्रम

सञ्चालन गर्नुपर्ने, यसको कार्यान्वयनमा अनिवार्यता गर्नुपर्ने, उक्त फायल छोटो तथा सजिलो तरिकाले निर्माण गरिनुपर्ने, तालिमको व्यवस्था साथै निरीक्षण र सुपरिवेक्षण हुनुपर्ने जस्ता उपायहरू अपनाउनु पर्ने निष्कर्ष निकालियो ।

५.२ सुभावहरू

प्रस्तुत अध्ययन अनुसन्धानका क्रममा गरिएको विश्लेषण, प्राप्त भएका प्राप्ति र निष्कर्षहरूका आधारमा कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनको अवस्था, प्रभावकारिता, देखा परेका समस्या र समाधानका उपायहरू सम्बन्धमा ३ तहका सुभावहरू निम्नानुसार रहेका छन्:

५.२.१ नीतिगत तहका सुभावहरू

- । कार्यसञ्चयिका फायल सजिलो र छोटो तरिकाबाट निर्माण गरिनुपर्ने ।
- । विद्यालयमा कार्यरत शिक्षकहरूलाई निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन अन्तर्गत कार्यसञ्चयिका प्रणाली सम्बन्धमा आवश्यक तालिम दिने नीति व्यवस्था गरिनुपर्ने ।
- । सरकारी क्षेत्रबाट निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न ठोस नीति निर्माण गर्नुपर्ने ।
- । सम्बन्धित निकायहरूले समयसमयमा सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन गर्न नीति को व्यवस्था गर्नुपर्ने ।

५.२.२ अभ्यास तहका सुभावहरू

- । विद्यालयमा विद्यार्थी अनुपातका आधारमा आवश्यक शिक्षक दरबन्दीको व्यवस्था गर्नुपर्ने ।
- । कार्यसञ्चयिकाको प्रभावकारिता वृद्धि गर्न तथा प्रयोगलाई व्यापक बनाउन शिक्षकहरू स्वयम् उत्प्रेरित हुनुपर्ने र उनीहरूको मूल कर्तव्य शिक्षण हो भन्ने भावनाको विकास हुनुपर्ने
- । शिक्षकले तालिममा सिकेका सीपहरूलाई शिक्षणमा प्रयोग गर्न उत्प्रेरित गर्नुपर्ने ।
- । शिक्षकहरूलाई स्थानीय सामग्रीको प्रयोग गरेर शिक्षण गर्न प्रोत्साहित गर्नु पर्ने ।

-) कार्यसञ्चयिका सम्बन्धमा तालिम गोष्ठी बारम्बार शिक्षकहरूलाई उपलब्ध गराई क्रियाशील बनाउने ।
-) प्र.अ.हरूले कार्यसञ्चयिका प्रयोगमा अनिवार्यता गर्नुपर्ने र प्रयोग नगरेमा कारवाहीको व्यवस्था हुनुपर्ने ।
-) आधारभूत तहमा कार्यसञ्चयिका माफत विद्यार्थीको निरन्तर मूल्याङ्कन गरी उदार कक्षोन्नतिको व्यवस्था कार्यान्वयन गर्नुपर्ने ।
-) शिक्षकहरूले निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनका साधनहरूको प्रयोगमा वृद्धि गर्नुपर्ने ।
-) अभिभावक तथा विद्यार्थीहरूलाई कार्यसञ्चयिका सम्बन्धमा जानकारी गराउनुपर्ने ।
-) निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनका क्षेत्रमा देखा परेका र पर्न सक्ने सम्भावित समस्याहरूको समाधानका उपायहरूको खोजी गर्दै निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनका उद्देश्य अनुरूप मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने ।

५.२.३ अनुसन्धान तहका सुझावहरू

-) निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्बन्धि बनेका नीति नियमहरू प्रभावकारी कार्यान्वयन भएको छ, छैन लेखाजोखा गर्ने ।
-) कार्यसञ्चयिका फायल लामो, भन्कटिलो र जटिल छ, छैन छुट्याउन अनुसन्धान गर्ने ।
-) विद्यार्थी अनुपस्थितिका कारणहरू पहिल्याइ विद्यार्थी अनुपस्थितिलाई निरुत्साहित गर्ने कुरामा सहयोग पुर्याउने अनुसन्धान कार्य गर्नुपर्ने आदि ।

सन्दर्भ सामग्री

अधिकारी, विष्णुप्रसाद (२०६४), *शैक्षिक निरीक्षण र नेपालको शैक्षिक प्रणाली*, बागबजार, काठमाडौं: आशिष पुस्तक पसल ।

अधिकारी, विष्णुप्रसाद (२०७३), *शिक्षासम्बन्धि आधारभूत ज्ञान*, निम्न माध्यमिक स्रोत सामग्री, बागबजार, काठमाडौं: आशिष बुक हाउस प्रा.लि. ।

खनाल, श्रीप्रसाद (२०६६), *कार्यक्रम मूल्याङ्कन*, काठमाडौं: जुपिटर पब्लिसर्स एण्ड डिष्ट्रिब्युटर्स ।

खनाल, गणेशप्रसाद (२०६६), *शैक्षणिक विधि*, प्रदर्शनी मार्ग, काठमाडौं : प्रधान बुक हाउस ।

गौतम, दिनानाथ (२०६६), *शैक्षिक स्मारिका*, सानोठिमी, भक्तपुर: शिक्षा विभाग ।

घिमिरे, सि.के. (२०७०), *शैक्षिक अनुसन्धान पद्धति सहायक*, ताहाचल, काठमाडौं : शुभकामना प्रकाशन ।

घिमिरे, सुदर्शन (२०६९) , *शिक्षक मासिक*, विद्यार्थी रिपोर्ट कार्ड, हात्तीवन, ललितपुर: जगदम्बा प्रेस

ज.ब.रा, स्वयमप्रकाश, श्रेष्ठ, चन्द्रबहादुर र रञ्जितकार, किरणराम (२०७०), *शिक्षामा मापन तथा मूल्याङ्कन*, भोटाहिटी, काठमाडौं: हेरीटेज पब्लिसर्स एण्ड डिष्ट्रिब्युटर्स प्रा.लि. ।

पराजुली, तीर्थराज, ज.ब.रा. स्वयंमप्रकाश, रञ्जितकार, किरणराम र भट्ट, टिकेन्द्रप्रसाद (२०७०), *अनुसन्धान पद्धति*, भोटाहिटी, काठमाडौं: हेरीटेज पब्लिसर्स एण्ड डिष्ट्रिब्युटर्स प्रा.लि. ।

बिष्ट, दिपेन्द्र (२०६७), *अन्तराष्ट्रिय शैक्षिक मञ्च*, काठमाडौं: अन्तराष्ट्रिय मञ्च कार्यालय ।

बुढाथोकी, भूपालमान (२०७१), *निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन कार्यसञ्चयिका कार्यान्वयनको अवस्था*, इन्द्रपर, मोरङ: सुकुना बहुमुखी क्याम्पस ।

भट्ट, टिकेन्द्रप्रसाद (२०६८), *पाठ्यक्रम मूल्याङ्कन तथा अनुसन्धान*, भोटाहिटी काठमाडौं: हेरीटेज पब्लिसर्स एण्ड डिष्ट्रिब्युटर्स प्रा.लि.

राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप (२०६३), *निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन कार्यसञ्चयिका फायल*, सानोठिमी, भक्तपुर:पाठ्यक्रम विकास केन्द्र ।

शर्मा, चिरञ्जीवी र शर्मा, निर्मला (२०६९), *बाल विकास र सिकाइ*, भोटाहिटी, काठमाडौं: एम के पब्लिसर्स एण्ड डिष्ट्रिब्यूटर्स ।

शाही, उमा (२०६९), *निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन कार्यान्वयनको अवस्था*, शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग: त्रि.वि. किर्तिपुर ।

अनुसुची-एक
विद्यार्थीका लागि खुला प्रश्नावली

विद्यालयको नाम:-

मिति:-

विद्यार्थीको नाम:-

रोल नं.-

१. तिमी कति कक्षामा पढ्छौ ?
.....
२. तिमी सधै विद्यालय आउछौं की कहिलेकाही आउछौं ?
.....
३. तिमी गृहकार्य सधैँ गछौं की कहिलेकाही ?
.....
४. गृहकार्य आफैँ गछौं वा अरुको सहयोगमा गछौं ?
.....
५. तिमीलाई विद्यालय जान मन पर्छ वा घरमै बस्न मन पर्छ ?
.....
६. शिक्षकले दिएको कक्षा कार्य गछौं गर्दैनौं?
.....
७. तिमीले नजानेको कक्षा कार्यलाई शिक्षकले तत्कालै सिकाउनु हुन्छ कि हुदैन ?
.....
८. तिमीलाई शिक्षकले गीत गाउन, नाचन, कविता भन्न, चित्र बनाउन आदि लगाउनु हुन्छ ?
.....
९. तिमीले परीक्षा दिने गरेका छौ वा छैन ?
.....
१०. परीक्षा दिएर पास भइ माथिल्लो कक्षामा गएको राम्रो की परीक्षा नदिइ माथिल्लो कक्षामा गएको राम्रो लाग्छ ?
.....
११. कार्यसञ्चयिकाको बारेमा सुनेका वा जानेका छौ ?
.....

१२. शिक्षकले तिम्रो कार्यसञ्चयिका विवरण भर्ने गर्नुभएको छ वा छैन ?

.....

१३. तिम्रा अभिभावक तिम्रो पढाइका बारेमा बुझ्न कहिलेकाही विद्यालय आउनु हुन्छ वा हुदैन ?

.....

अनुसूची-दुई
स्रोत व्यक्तिका लागि अन्तर्वार्ता सूची

स्रोत व्यक्तिको नाम:-

स्रोत केन्द्र:-

१. कार्यसञ्चयिका प्रणालिका बारेमा के तपाईंलाई जानकारी छ ?
.....
२. कार्यसञ्चयिका प्रणाली किन आवश्यक छ ?
.....
३. वर्तमान समयमा विद्यालयहरुमा कार्यसञ्चयिका प्रणाली लागू भईरहेको छ वा स्थगित गरिएको हो ? कसरी कार्यान्वयन भईरहेको छ?
.....
४. कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयन पक्षको विद्यालय तहमा प्रभावकारिता छ या छैन र यसको प्रभावकारिता कसरी विश्लेषण हुँदै आएको छ ?
.....
५. निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली लागू भए नभएको कसरी विश्लेषण गर्ने गर्नु भएको छ ?
.....
६. आधारभूत तहमा कार्यसञ्चयिका प्रणाली लागू के कस्तो व्यवस्था गरिएको छ ?
.....
७. कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयन सम्बन्धमा के कस्ता समस्याहरु देखिएका छन् ?
.....
८. कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनमा देखिएका समस्याहरु कसरी समाधान गर्न सकिएला ?
.....

अनुसूची-तीन
प्र.अ का लागि अन्तर्वार्ता सूची

विद्यालयको नाम:-

योग्यता:-

प्र.अ को नाम:-

शिक्षण अनुभव वर्ष:-

१. कार्यसञ्चयिका प्रणालीका बारेमा तपाईंलाई केही जानकारी छ ?
.....
२. कार्यसञ्चयिका प्रणाली किन आवश्यक छ ?
.....
३. शिक्षकलाई कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयन सम्बन्धि तालिममा कतिपटक पठाउनु भएको छ ?
.....
४. विद्यार्थीको निरन्तर मूल्याङ्कन गर्न के गर्नु पर्ला ?
.....
५. शिक्षकहरूले कार्यसञ्चयिका निर्माण र प्रयोग गर्ने गर्नु भएको छ या छैन ?
.....
६. विद्यार्थी र समुदायमा कार्यसञ्चयिका प्रणाली प्रतिको प्रतिक्रिया कस्तो छ ?
.....
७. कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयन सम्बन्धमा माथिल्लो निकायबाट अनुगमन हुने गरेको छ या छैन ?
.....
८. कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनमा के कस्ता समस्याहरू देखा परेका छन् ?
.....
९. कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनमा देखा परेका समस्याहरूलाई कसरी समाधान गर्न सकिएला ?
.....

अनुसूची-चार
शिक्षकका लागि अन्तर्वार्ता सूची

विद्यालयको नाम:-

योग्यता:-

शिक्षकको नाम:-

ठेगाना:-

१. तपाईंले कस्तो मूल्याङ्कन प्रणालीको प्रयोग गर्नु हुन्छ ?
.....
२. निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन अन्तर्गत कार्यसञ्चयिकाको बारेमा तपाईंलाई केही जानकारी छ ?
.....
३. निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनले विद्यार्थीको कुन कुन पक्षसँग सरोकार राख्छ भन्ने ठान्नुहुन्छ ?
.....
४. निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनका साधनहरु के के छन् ?
.....
५. कार्यसञ्चयिकाको निर्माण गर्ने गर्नुभएको छ की छैन ? कसरी राख्नुहुन्छ?
.....
६. विद्यार्थीको मूल्याङ्कन गर्दा कार्यसञ्चयिकाको प्रयोग गर्नु हुन्छ ?
.....
७. माथिल्लो निकायबाट विद्यालयमा कार्यसञ्चयिका प्रणाली लागू भए नभएको कतिको अनुगमन हुने गरेको छ ?
.....
८. अभिभावकहरु विद्यार्थीको प्रतिफल बुझ्न कतिको आउछन् ?
.....
९. विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिका विवरण फायल कहिले सम्म राख्नु हुन्छ ?
.....

१०. कार्यसञ्चयिका प्रणाली सम्बन्धि तालिम कतिपटक लिनु भएको छ ?
.....
११. कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यन्वयनको विद्यालय तहमा प्रभावकारिता कस्तो छ ?
.....
१२. कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयन गर्दा के कस्ता समस्याहरु हुने गरेका छन् ?
.....
१३. कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयन गर्दा देखा परेका समस्याहरु कसरी
समाधान गर्न सकिएला ?
.....

अनुसूची-पाँच

शिक्षकहरुको समूहमा छलफलका लागि निर्देशिका

१. कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनको अवस्था बारे ।
२. कार्यसञ्चयिकाको प्रभावकारिता बारे ।
३. कार्यसञ्चयिका निर्माण र कार्यान्वयनमा देखिएका समस्या र समाधानका उपायबारे ।

अनुसूची-सात

प्र.अ. शिक्षक तथा विद्यार्थीहरूको नामावली

क्र.स.	विद्यालयको नाम	प्र.अ.को नाम	शिक्षकको नाम
१.	श्री पञ्चायत मा.वि.	गुरुप्रसाद अधिकारी	सावित्रा आचार्य, चन्द्रमाया सुवेदी
२.	श्री सुकुना उच्च मा.वि.	लक्ष्मीकुमार श्रेष्ठ	यशोदा धमाल नारद प्रसाद दवाडी
३.	श्री कवीर मा.वि.	दुर्गाप्रसाद गोतम	सविता खनाल हरिमाया खतिवडा
४.	श्री श्रीखण्ड मा.वि.	धनश्याम भट्टराई	तोयानाथ फुयल बुहदराज ठकाल

स्रोत व्यक्ति सहायक: पदम प्रसाद विमली

विद्यार्थीहरूको नामावली

श्री पञ्चायत म.वि. गोठगाउँ, सुन्दरदुलारी न.पा.-१, मोरङ

प्रदिप संग्रैला

शिव मेहेता

बबिता परियार

मनिस मुखिया

मनिका राई

मिलन उराउ

ज्योति विश्वकर्मा

प्रतिमा काप्ले

दिपेश आचार्य

सुदिप चौधरी

श्री सुकुना उच्च मा.वि. कोसीहरैचा न.पा.-१, मोरङ

ज्योति दाहाल	यमनाथ पराजुली
सिता श्रेष्ठ	भीम गिरी
दुर्गा भारती	अनिता दाहाल
रमित श्रेष्ठ	कौसन विश्वकर्मा
सुधिर गौतम	सुनिल चौधरी

श्री कवीर मा.वि. बेलवारी न.पा.-४, मोरङ

बिपी लिम्बु	साहिल राई
सुमन लिम्बु	आसाषी ढकाल
मनिता श्रेष्ठ	राजेश श्रेष्ठ
ओमकार पौडेल	पुजा कार्की
पुष्पा मगर	मन्जिल निरौला

श्री श्रीखण्ड मा.वि. सुन्दरदुलारी न.पा.-९, लोचनी, मोरङ

सविना खड्का	निशा लिम्बु
कमल ढुङ्गाना	दिक्षा राई
अरुना डाँगी	बिनिता अधिकारी
बाबुराम कार्की	यसोदा सापकोटा
निरोज अधिकारी	अस्मिता बस्नेत